

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԴՈԿՏ. ՆԵՐՍԷՍ ԱԻ. ՔԱՀԱՆԱՅ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԵՐՊԱՐԸ ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻ ԱԻԵՏԱՐԱՆՈՒՄ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻ ԿԱՌՈՒՅՈՒԱԾՔԸ ԵՒ ՀԱՐՅԵՐ՝ ԿԱՊՈՒԱԾ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

Ասում է, թէ չորրորդ աւետարանը նման է մի առուակի, ուր մանուկներ կարող են ծանծաղուտով անցնել եւ փղեր լողանալ: Բազմաթիւ ընթերցողների համար, այս աւետարանի հիմնական թեմաները շատ պարզ են ու յստակ, եւ աւետարանի՝ Յիսուսի պատմութեան մատուցումը, դրամատիկ է եւ գերող: Աւետարանի առաջին մասի գերակշռող նիւթը Յիսուսի ունեցած երկխօսութիւններն են մի շարք անձնաւորութիւնների հետ, որոնց չենք հանդիպում միւս աւետարաններում: Նիկողիմոս «էր այր մի ի փարիսեցւայ, իշխան հրէից, սա եկն առ նա գիշերի» (Գլ. Գ), Սամարացի կինը Սիւքար քաղաքի շրջորի մօտ, որ «հինգ այր փոխեալ է» (Գլ. Դ), այսինքն՝ հինգ ամուսիններ էր փոխել եւ մարդը, ով Յ8 տարի պառկել էր մի աւազանի մօտ «որ կոչէր երայեցերէն բեթհեզա, այսինքն հինգ սրահ» (Գլ. Ե), եւ մարդը, որ ծնուել էր կոյր եւ որի տեսողութիւնը Յիսուսը վերականգնում է, եւ որը, հակառակ բոլոր փարիսեցիների կողմից կատարուած սպառնալիքներին, հաստատում է իր հաւատարմութիւնն ասելով՝ «հաւատամ, Տէր, եւ երկիր եպագ նմա» (Գլ. Թ):

Աւետարանը լի է գրաւիչ ու դրամատիկ պահերով, որոնց նմանը չենք տեսնում միւս աւետարաններում, ինչպէս այս չորս օրինակները պիտի լուսաբանեն: Գալիլիայի Կանա քաղաքում տեղի ունեցող հարսանեաց խնճոյքում, հակառակ մօր հանդէպ ունեցած իր մայրական հպարտութեանը, Յիսուսն իր մօրն ասում է՝ «գի կայ իմ եւ քոյ, կին դու, չէ եւ հասեալ ժամանակ իմ» (Գլ. 2:4): Ղազարոսի գերեզմանի մօտ Յիսուս «արտասուեաց» (Գլ. 11:35): Վերջին Ընթրիքի պահին Յիսուս լուանում է իր աշակերտների ոտքերը եւ յետոյ ասում. «գի որպէս ես ձեզ արարի, եւ դոմ առնիքիք» (Գլ. 13:1-20): Յիսուսի խաչելութեանը ներկայ են իր մայրը «եւ զաշակերտն զոր սիրէր» (Գլ. 19:26): Յիսուս ասում է իր մօրը. «ահա որդի քո» եւ յետոյ դառնում է իր աշակերտին եւ ասում. «ահա մայր քո» (Գլ. 19:27), եւ աւետարանիչն աւելացնում է. «եւ յայնմ ժամանակ է առ աշակերտն զնա առ իւր» (Գլ. 19:27): Նման մանրամասնութիւններ չենք գտնում Համատես աւետարաններում: Յովհաննէսի աւետարանում փաստարկումների շարքեր գոյութիւն չունեն. այնտեղ տիրում է միայն մի զգայուն սրտի հայեցողութիւն:

Յիսուսի բազմաթիւ ասացուածքներից, որոնք առկայ են միայն Յովհաննէսի աւետարանում, Նոր Կտակարանի ամենածանօթ եւ ամենասիրուած հատուածներն են եւ ունեն շատ սիրուած բանաստեղծական կտորների ոյժ. «Ձի այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ, մինչեւ զՈրդին իր միածին եւ. զի ամենայն որ հաւատայ ի նա՝ մի կորիցէ, այլ ընկալցի զկեանսն յաիւտէնականս» (Յ:16): «Եւ ծանիջիք զնշմարտութիւնն, եւ նշմարտութիւնն ազատեսցէ զձեզ (Յ:32): «Ես եմ ճանապարհ եւ նշմարտութիւն եւ կեանք» (Գլ. 14:6): Աւետարանիչն անմրցելի հմտութեամբ կենտրոնանում եւ զարգացնում է

շատ փոքր թուով թեմաներ: Իր աստուածաբանական հիմնական մտքերը կրկնում եւ մեկնում է մէկից աւելի տեսանկիւններից: Յովհաննէսի համար ասում է, թէ հեղինակն ինքն իր աւետարանի ամենահմուտ մեկնիչն է: Եթէ ընթերցողն ուշադրութեամբ կարդայ այս աւետարանը, պիտի նկատի հատուածներ, որոնք առաջին ընթերցումից թուում են անհասկանալի, հետագային պարզւում են աւետարանչի կողմից:

Աւետարանը գնահատում է անվարժ ընթերցողների կողմից, բայց նաեւ մրտազբաղեցնում է նրանց, որոնք հմուտ են հին աշխարհի փիլիսոփայական եւ կրօնական մտածելակերպերին: Մակերեսային պարզութեան յետին կայ նաեւ խորութիւն: Աւետարանիչն օգտւում է երկու աշխարհայեացքներից, որոնք մասամբ իրար են համընկել առաջին դարում: Դրանք են հելլէնիստական եւ հրէական (Հին Կտակարան) աշխարհայեցութիւնները: Ինչպէս կը տեսնենք հետագային, Յովհաննէսի պատկերացումը Յիսուսի՝ որպէս «քանն», լաւագոյնս է ներկայացնում այս երկու աշխարհների մերձեցման հանգամանքը:

Սրանից 50 տարի առաջ, բանասիրութեան մէջ ընդունելի էր դարձել Յովհաննէսի աւետարանն աւելի հաստատապէս առնչել յունական, քան հրէական կրօնական մտածելակերպի հետ: Բայց 1947 թ. Մեռեալ ծովի պատառիկների յայտնութիւնից յետոյ, նժարի թեքումն աւելի հրէականի կողմն է: Քումրանի գրութիւններն հաստատում են, որ Յովհաննէսի աւետարանն արտացոլում է մի շարք հոսանքներ, որոնք առկայ էին առաջին դարի հրէականութեան մէջ: Յովհաննէսի աւետարանը ոչ միայն լիովին հրէական, այլ նաեւ բացարձակօրէն հակահրէական է: Յիսուսի հակառակորդները հետեւողականօրէն եւ անվերապահօրէն բնութագրւում են ծագումով որպէս «հրեայ»-ներ: Իր՝ նրանց հետ բանավէճի մէջ, Յիսուս յաճախ չափազանց ընդդիմախօս է երեւում եւ նոյնիսկ վիճարկող: Յովհաննէսի աւետարանում, Յիսուսի եւ իր հակառակորդների միջեւ բանակոխը ընդգծուած է աւելի, քան Մատթէոսի աւետարանում (Մատթ. աւետարանը գրուած է հրեայ ընթերցողների համար): Մի օրինակը բաւական է այս հաստատելու համար: Քիչ առաջ մենք վկայակոչեցինք Յիսուսի այս խօսքերը. «Եւ ծանիջի՛ք զնշմարտութիւնն, եւ նշմարտութիւնն ազատեսցի զձեզ» (Գլ. 8:32): Բայց այս ասացուածքն իր սկզբնական կոնտեքստում ասացուածք չէր, ինչպէս յաճախ ենք ենթադրում: Այս ասացուածքին առաջին անգամ հանդիպում ենք Յիսուսի եւ «հրեաների» միջեւ կայացած մի ընդարձակ ու անընդունելի վէճի մէջ, որի վերջաւորութեան մէջ կան մի շարք անվայել անուանակոչումներ: Յիսուս ասում է. «ընդէ՛ր չխօսիմ ոչ գիտէ՛ դու. վասն զի ոչ կարէ՛ լսել զքանն իմ. դու՛ք ի հօրէ ի սատանայէ Էֆ, եւ զցանկութիւնս հօրն ձերոյ կամի՛ք առնել. զի մա մարդասպան է՛ր ի սկզբանէ, եւ ի նշմարտութեան ոչ եկաց...» (8:43-44): Հրեաներն առարկում են. «ո՞չ բարո՛ւք ասեմք մեք եթէ Սամարացի ես դու, եւ դեւ գոյ ի քեզ» (Սամարացի ցեղն անարգուած էր հրեաների կողմից) (Գլ. 8:48): Անընկալ եւ վիրաւորուած այն բոլորից, որ իրենք նկատում են գրգռիչ եւ հայհոյիչ, հրեաները քարեր են վերցնում Յիսուսին քարկոծելու համար: Յովհաննէս աւետարանիչն հաղորդում է. «Յիսուս խոյս ետ եւ ել գնաց ի տանարի անդի» (Գլ. 8:5 ա): Ինչո՞ւ Յիսուս եւ հրեաները նման հայհոյիչ եւ վիրաւորական խօսքեր են փոխանակում: Այս հարցն իր պատասխանը կստանայ քիչ յետոյ: Նախ մի քանի խօսք կնճռոտ մի հարցի մասին, թէ ինչո՞ւ է այս աւետարանն իր մի շարք գրական յատկանիշներով նման եւ միաժամանակ շատ տարբեր Մատթէոսի, Մարկոսի եւ Լուկասի աւետարաններից:

Յովհաննէս եւ Համատես աւետարանները

Մարկոսի աւետարանում Յիսուսն սկսում է իր առաքելութիւնը Գալիլիայում: Նա Երուսաղէմում ոտք չի դնում մինչեւ Գլ. 11:1 համարը (Ծաղկազարդ, Աւագ Շաբաթ,

Զատիկ), ուր ժամանելուց մէկ շաբաթ յետոյ մահանում է: Մատթէոսի եւ Ղուկասի ընդհանուր շարադրանքը համանման է Մարկոսի կառուցուածքին, իսկ Յովհաննէսի աւետարանում, Յիսուսն սկսում է իր առաքելութիւնը Հրէաստանում եւ Երուսաղէմում, եւ աւելի ժամանակ է անցկացնում այս երկու տեղերում, քան Գալիլիայում: Յիսուսն առնուազն երեք անգամ այցելում է Երուսաղէմ (Գլ. 2:13; 5:1; 7:10) եւ իր այս առաքելութիւնը տեւում է երկու կամ երեք տարի: Համատես աւետարանները պարունակում են Յիսուսի ուսուցումների եւ արածների մասին հակիրճ աւանդութներ, որոնք իրար են շաղկապուած շատ թոյլ կերպով: Նոյնիսկ երկար շարադրանքների դէպքում, ինչպէս Մատթէոսի «Լեռան քարոզի» պարագան, ներկայացման եղանակը կախուած է մի շարք կարճ ասացուածքներից: Մարկոս աւետարանչի «Լեռան քարոզ»-ը բաղկացած է մի շարք տարրերից, որն հեշտութեամբ կարելի է տարանջատել: Սա-կայն Յովհաննէսի աւետարանում, այս նոյն դրուագի շարադրանքը նմանում է ոչ կնճռոտ մի գործուածքի: Թէ՛ մտածողութիւնը եւ թէ՛ կառուցուածքը շատ աւելի կուռ է, քան Համատես աւետարանների: Յովհաննէսը ներկայացնում է մի շարք ընդարձակուած դատողութիւններ այն արդիւնքով, որ իր ներկայացրածը աւելի նըմանում է գիտական մի թէզի, քան «պատմութեան»: Աւետարանի երկրորդ մասը պարունակում է քննախօսութիւններ, որ Յիսուսը վարել էր իր աշակերտների հետ՝ ամփոփուած 13-17 գլուխներում: Աւետարանի առաջին մասում կան տեսարանների մի երկար շարք, որոնք ունեն համանման կառուցուածք: Մի դէպք (յաճախ մի հրաշք) տեղի է տալիս մի երկխօսութեան՝ մի անհատի կամ մի խումբ հակառակորդների հետ, որին յաջորդում է մի երկարաշունչ մենախօսութիւն: Էականօրէն նոյն գրական կառուցուածքը կարելի է նշմարել Նիկողիմոսի (3:1-36), Սամարացու կնոջ (4:1-42), Բեթհեզդա սրահի հիւանդի (5:1-47), հինգ հազարի կերակրումը (6:1-71), Յիսուսի տաղաւարահարաց տօնին (7:1-8:59) եւ ի ծնէ կոյր մարդը (9:1-41) պատումներում: Բազմաթիւ բառեր եւ արտայայտութիւններ, որ աչքի են ընկնում Համատես աւետարաններում, հազուադիւս դէպքերում են կիրառուում Յովհաննէսի աւետարանում: Համատես աւետարաններում Յիսուսի յայտարարութիւնը Աստծոյ արքայութեան մասին, իր ուսուցման հիմնական առանցքն է կազմում, իսկ Յովհաննէսի աւետարանում «առփայլութիւն» բառը միայն գործածուած է երկու անգամ՝ 3:3, 5, 18:36, 38 համարներում: Ոյժ (դունամիս) բառը Մարկոս աւետարանիչը կիրառում է 10 անգամ, Մատթէոսը՝ 13, եւ Ղուկասը 15 անգամ, իսկ Յովհաննէսը՝ երբեք: «Մաքսաւորս» անուանումին Համատես աւետարաններում հանդիպում ենք 21 անգամ, իսկ Յովհաննէսի աւետարանում՝ երբեք: Սրանք միայն մի քանի օրինակներ են բազմաթիւ պարագաներից: Իսկ դրան հակառակ, Յովհաննէսի աւետարանի ամենասիրուած եւ յաճախ գործածուած բառապաշարից, Համատես աւետարաններում շատ բառեր են բացակայում. օրինակ՝ «վեանֆ», «լոյս», «աշխարհ», «հրեայք», «վկայել» եւ «սէր» (որպէս բայ եւ գոյական), որոնք յաճախ են կիրառուում Յովհաննէսի, բայց հազուադիւս դէպքում միայն՝ միւս աւետարանիչների կողմից: Յովհաննէս աւետարանչի բառապաշարը շատ աւելի սահմանափակ է, քան Մարկոսին: Յովհաննէսի յունարէն ոճը պարզ է, բայց ոչ անուայելուչ: Յովհաննէսի մօտ, մի քանի հրաշքային պատումներ շատ չեն տարբերուում Համատես աւետարանների պատումներից (օրինակ՝ 4:46-54, 5:1-9, 9:1-7). դիւահալածութեան դէպքեր ամենեւին չկան: Համատես աւետարաններում Յիսուսի առակաները գերակշռում են: Յովհաննէսի աւետարանում, թէեւ առականին ասացուածքները թուով քիչ չեն, բայց առականեր բացարձակապէս չկան: Ընդարձակուած այլաբանութիւնները՝ «ի գալիթ ոչխարացն» (10:1-18) եւ «Որքն ճշմարիտ» (15:1-11), կարելի է համարել որպէս բացառութիւններ: Համատես աւետարաններում, Յիսուսը բացայայտօրէն հազուադէպ է շեշտում իր կարեւորութիւնը: Իր ուսուցմունքի սեւեռակէտն է Աստուած: Յովհաննէսի համար Յիսուսը մշտապէս որոշակիօրէն է արտայայտուում իր արժանիքների մասին: «Ես եմ»

ասացուածքները, որոնք կրկնորդները չունեն Համատես աւետարաններում, աներկբայօրէն պատկերւում են այս անմոռանալի ասացուածքներով. «Ես եմ հացն կենաց» (6:35), «Ես եմ լոյսն աշխարհի» (8:12), «Ես եմ դուռն» (10:9), «Ես եմ հովիւն փաշ [բարի]» (10:11), «Ես իսկ եմ յարութիւն եւ կեանք» (11:25), «Ես եմ նանապարհն եւ նշարտութիւն եւ կեանք» (14:6), «Ես եմ որքն նշարիտ» (15:1): Զորս այլ հատուածներում՝ «Ես եմ» արտայայտութիւնը կիրառւում է առանց ստորոգեալի (Գլ. 8:24; 8:28; 8:58; 13:19. Հմմտ. նաեւ Գլ. 18:5):

Յովհաննէսը Յիսուսի խօսելակերպը նմանեցնում է Աստծոյ՝ Հին Կտակարանի բազմաթիւ արտայայտչաձեւի խօսելակերպին: Մասնաւորապէս յատկանշական է «Ես եմ Յահւեն» [«Որ էն»] (Ելք 3:14): Այստեղ Աստուած իրեն յայտնում է որպէս «Ես եմ» (հմմտ. Եսայի 41:4), հետեւաբար, զարմանալի չէ, երբ Յիսուսն ասում է. «Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եւ ես», հրեաների կողմից այն ընդունւում է որպէս հայհոյանք՝ արժանի մահուան՝ քարկոծմամբ (8:58-59):

Համատես աւետարաններում եւ Յովհաննէս աւետարանչի մօտ, Յիսուսի դիմանկարները վճռականօրէն տարբերւում են իրարից: Համատես աւետարաններում Յիսուսի «փառք»-ին՝ պայծառակերպութեան դրուագի մէջ (Մարկ. 9:18 եւ զուգահեռներ), ականատես են լինում Պետրոս, Յակոբոս եւ Յովհաննէս առաքեալները, սակայն, նոյնիսկ այն ժամանակ, նրանք չեն նկատում յայտնաբերման կարեւորութիւնը: Յովհաննէս աւետարանչի մօտ Յիսուսի «փառք»-ը բացայայտօրէն յայտնւում է Կանայի հարսանիքում՝ հէնց իր իսկ առաքելութեան սկզբում: Սա առաջին «նշանն» է, որ Յիսուս կատարում է, եւ աւետարանիչն իր եզրափակիչ նկատողութեան մէջ նշում է, որ հրաշքի արդիւնքն այն էր, որ «եւ հաւատացին ի նա աշակերտքն Նորա» (2:11): Որպէս յաւելեալ մի օրինակ, այս դրուագը կարելի է համեմատել այն դէպքերի հետ, որոնք տեղի ունեցան Յիսուսի ձերբակալութիւնից անմիջապէս առաջ: Մարկոս աւետարանչի վերջին ընթրիքի նկարագրութեան մէջ, Յիսուսն առաքեալների հետ հաստատում է «Վերջին Ընթրիքի» խորհուրդը կամ «Արբազան Պատարագը»: Յիսուսն առաքեալների հետ յետոյ գնում է Գեթսեմանի պարտէզ՝ աղօթելու: Յիսուս «սկսաւ ախրել եւ հոգալ», եւ ասում է՝ «տրտում է անձն իմ մինչեւ ի մահ» եւ յետոյ աղօթում է. «Հայր, ամենայն ինչ քեզ հնարաւոր է, անցն զբաժակս զայս յինչն. բայց ոչ որպէս ես կամիմ, այլ որպէս դու կամիս» (Մարկ. 14:36-37): Յովհաննէսի մօտ, աշակերտների հետ երկար քննախօսութիւնների շորս գլուխներ են յատկացւում, որոնք տեղադրւում են վերջին ընթրիքի կոնտեքստում (Գլ. 13-17) եւ ոչ մի ականարկութիւն չկայ «Վերջին Ընթրիքի» խորհրդի հաստատման մասին: Զկայ նաեւ որեւէ հաղորդում Յիսուսի Գեթսեմանիի դրուագի մասին, փոխարէնը՝ Յիսուսն անդորր վստահութեամբ, վերցնում է նախաձեռնութիւնը եւ սկսում է քայլել դէպի իրեն կալանողները: Երբ նրանք յայտնում են, թէ իրենք Յիսուս Նազովրեցուն են փնտռում, Յիսուս պատասխանում է՝ «Ես եմ»: Այս դարձուածքն առնչւում է «Ես եմ» ասացուածքներին, որոնց արդէն անդրադարձել ենք վերելում: Յիսուսի յայտնութիւնը՝ «Ես եմ», պատճառ է դառնում, որ իրեն կալանելու եկողները «յետս չոգան եւ զարկեան զգետնի» (18:6): Դէպքի աւարտին Յիսուս յանդիմանաբար ասում է Պետրոսին. «զբաժակն զոր ետ ինձ Հայր՝ ո՞չ ըմպիցեմ զնա» (18:11): Յետ այսու Աւագ Շաբաթուայ ողջ դրուագների պատումների մէջ Յիսուս թելադրում է դէպքերի ընթացքը, ուր պակասում է վիշտն ու տխրութիւնը: Համատես աւետարաններում Յիսուս դատւում է, իսկ Յովհաննէսի մօտ իրեն ձերբակալելու եկողներն են, որ դատւում են: Յովհաննէսի մօտ Յիսուս ոչ թէ «մարդն է տրամուրեան», այլ «թագաւորը՝ փառքի»: Նման օրինակների շարքին (դեռ աւելի կարելի է թուարկել), որոնք ցոյց են տալիս տարբերութիւնները Յովհաննէսի աւետարանի եւ Համատես աւետարանների միջեւ, պէտք է նշել նաեւ անսպասելի բազմաթիւ նմանութիւնները: Յովհաննէսի եւ Մարկոսի աւետարաններում կան մօտ տասն հատուածներ, որոնք գնում են նոյն

հետեւողականութեամբ: Մի շարք հատուածներում կայ նաեւ բառապաշարի նմանութիւն՝ յունարէն բնագրով: Օրինակի համար, Մարկոս 14:3-9 եւ Յովհաննէս 12:1-8 պատումները պարունակում են բազմաթիւ տարբերութիւններ, բայց նաեւ մի շարք աչքի ընկնող նմանութիւններ դարձուածաբանութեան մէջ: Մարկոսի 14:3 եւ Յովհաննէսի 12:3 գործածուած իւղը մի շարք թարգմանութիւններում որակւում է որպէս «ազնուի մեծազնոյ» [Pistikos]: Այս ածականն այնքան հազուագիւտ դէպքերում է կիրառւում աւետարաններում, որ իսկական իմաստը չգիտենք: Այս ածականին չենք հանդիպում ոչ մի այլ տեղ Նոր Կտակարանում, բացի, շատ քիչ թուով միայն, յունական հնագոյն գրականութեան մէջ: Այս հազուագիւտ բառի կիրառումն այս երկու համարներում փաստում է, որ սերտ կապ կայ երկու աւետարանների միջեւ: Ինչպիսի՞ կապ: Յովհաննէս աւետարանիչը ծանօթ լինելով Մարկոսի եւ, թէկուզ Ղուկասի աւետարանին, օգտագործում է այն՝ բարեփոխելով ազատօրէն եւ ընդարձակօրէն: Եթէ այդպէս է, ապա ի՞նչ էր Յովհաննէսի նպատակը: «Ճշտել» Մարկոսին եւ Ղուկասին՝ թէ պարզօրէն ցոյց տալ, թէ ինքը ծանօթ է Համատես աւետարաններին եւ օգտւում է նրանցից ժամանակ առ ժամանակ, բայց եւ աւելի յաճախ անտեսում նրանց՝ նախընտրելով զարգացնել իր շարադրանքն իր ուրոյն տեսանկիւնից: Կամ էլ Յովհաննէս աւետարանիչն ամենեւին կախուած չի Համատես աւետարաններից: Եթէ այդպէս է, ապա որտեղի՞ց է նա քաղում այդ աւանդոյթները եւ շաղկապում իրար՝ ստեղծելով համաշափ վկայութիւն: Ինչո՞ւ են որոշ նախա-Յովհաննիսեան աւանդոյթներ նման համատես աւետարանների աւանդոյթներին, իսկ որոշները՝ ոչ: Այս հարցերը դեռ բանասիրութեան վիճելի նիւթ են, բայց համոզիչ պատասխաններ չկան: Մինչեւ Առաջին Համաշխարհային պատերազմը, գերիշխում էր այն տեսակէտը, որ Յովհաննէսը ծանօթ էր եւ գործածել էր Մարկոսի աւետարանը, գուցէ նաեւ՝ Ղուկասի: Նմանութիւններն այնքան շատ են, որ նման տեսակէտ նկատւում էր ակնյայտ: 1938 թ., Պ. Գարդներ Սմիթն (P. Gardner Smith) առարկեց այս տեսակէտի դէմ եւ մշակեց այն կարծիքը, որ աւետարանների մէջ եղած գրական նմանութիւնները պէտք է բացատրել այն փաստով, որ բոլորն օգտւում են միեւնոյն, բանաւոր կամ գրաւոր աղբիւրներից: Նա պնդում է, որ Յովհաննէսի աւետարանի եւ Համատես աւետարանների միջեւ տարբերութիւններն այնքան շատ են, շատ հաւանական է, որ Յովհաննէս աւետարանիչը չի օգտագործել Համատես աւետարաններից որեւէ մէկը: Այս տեսութիւնը ներկայումս լայն ընդունելութիւն է ստացել: Աւանդոյթներից մի մասը, որ նշմարելի է Յովհաննէսի որոշ դրուագների շարադրանքների յետին, կան նաեւ Համատես աւետարաններում: Սակայն նրանցից իւրաքանչիւրն այդ նիւթը զարգացրել են անկախաբար եւ իւրաքանչիւրն՝ իր ուրոյն ոճով: Ուրիշ գիտնականներ [դրանցից ամենահռչակաւորը՝ Ս. Կ. Բարրէտը], շարունակում են պաշտպանել այն թէզը, որ Յովհաննէսը գիտէր եւ գործածել էր Մարկոսի եւ, հաւանաբար, նաեւ Ղուկասի աւետարանները: Երկրորդ դարի վերջաւորութեան Կղեմէս Աղեքսանդրացին վկայակոչում է Յովհաննէսին՝ իր աւետարանը կոչելու «Հոգեւոր աւետարան» եւ այդ ժամանակուանից ընդհանրապէս ճանաչուած է որպէս այն աւետարանը, որը ներկայացնում է Յիսուսի խորիմաց աստուածաբանական դիմագիծը: Սակայն իր ազդեցիկ գրքի մէջ՝ «Պատմական աւանդոյթը չորրորդ աւետարանում» (1963), Ս. Հ. Դոդդը ծաւալուն փաստարկներով պաշտպանում է այն տեսակէտը, որ Յովհաննէս աւետարանի մօտ առկայ անկախ աւանդոյթները նոյնքան վաւերական ու վստահելի են, որքան Համատես աւետարանների նիւթերը: Այս տեսակէտը պաշտպանելու համար, Փրոֆ. Դոդդը հանգամանօրէն անդրադառնում է Յովհաննէս աւետարանի պատմագրական որոշակի միտուածութեանը: Այն հին տեսակէտը, որ Համատես աւետարանիչները կարեւորում են պատմականութիւնը, իսկ Յովհաննէսը հետաքրքրւում է միայն դէպքերի աստուածաբանական յատկանիշներով, այլեւ ընդունելի չէ: Չորս

աւետարանիչներն էլ լուրջ նշանակութիւն են տալիս դէպքերի պատմականութեանն ու աստուածաբանութեանը: Չորս աւետարանիչներն էլ շահագրգռուած են ներկայացնելու Յիսուսին որպէս պատմական մի անձնաւորութիւն եւ այն ապացուցել այդ պատմութիւնից քաղուած փաստերով:

Չորրորդ աւետարանի յօրինովի կառուցուածքը բնորոշեցինք որպէս «Թճնուկ թիկնոց»: Շատ տեսանկիւններից այս բնորոշումը տեղին է, բայց, հարկաւ, կան նաեւ բազմաթիւ ոչ ճշգրիտ կապեր: Օրինակի համար, հիմքեր կան պնդելու, որ Յովհաննէսի աւետարանի 21-րդ գլուխը մի ուրիշ հեղինակի կողմից հետագայի յաւելում է: Աւետարանի հիմնական մասը վերջանում է ազդեցիկ 20:30-31 համարներով. «Բազում եւ այլ նշանաւոր քիսուս առաջի աշակերտաց իւրոց, որ ոչ է գրեալ ի գիրս յասմիկ: Այլ այս այնչափ ինչ գրեցաւ, զի հաւատայցէք եթէ Յիսուս Քրիստոս է, Որդի Աստուծոյ եւ զկեանսն յափտեմնական: Ընդունիցիք յամուն Նորա» (20:30-1): Այս փառահեղ վերջաւորութիւնից յետոյ՝ ուղղուած ընթերցողին, շարունակելն աւելորդ էր: 21-րդ գլուխը, որի դէպքերը տեղի են ունենում Գալիլիայում եւ ոչ թէ Երուսաղէմում, (այս է պարագան 20-րդ գլխի), անյարիր է տեղադրուած, եւ աւարտում է 2-րդ համարով, որը դժգոյն նմանումն ունի վերը մէջբերուած հատուածի: Այս համարն անմիջապէս վկայում է, որ այլեւս Յարուցեալ Յիսուսի երեւումներ չեն լինելու: Յիսուս Թովմաս առաքեալին ասում է. «Երանի որոց ոչ իցէ տեսեալ եւ հաւատացեմն» (20:29): Հակառակ այս յայտարարութեան, 21-րդ գլխում մի յաւելեալ երեւում է տեղի ունենում: Բառապաշարի եւ ոճի ուշադիր վերլուծութիւնը մղում է եզրակացնելու, որ 21-րդ գլուխը չի պատկանում չորրորդ աւետարանի հեղինակին: Ինչու՞ է այս յաւելեալ գլուխը կցուել: Նշենք, որ այս յաւելեալ գլխի վերջին համարները վերաբերում են Պետրոս առաքեալի յարաբերութեան՝ «սիրեցեալ աշակերտի» հետ, որոնք երկուսն էլ մահացել են (21:18-19 եւ 21:23): Այստեղ երկուսն էլ ներկայացուած են որպէս դաւանակիցներ. սա նշանակում է, որ որոշ շրջանակներում Պետրոսի կարեւորութիւնը թերագնահատուած էր, եւ այս յաւելեալ հատուածի նպատակն էր ճշգրէ այդ թիւրիմացութիւնը: Եթէ 21-րդ գլուխը հետագայի խմբագրութեան արդիւնք է, ապա այլ խմբագրական հետքեր էլ կարելի է նշմարել աւետարանի մէջ: Միանգամայն ստոյգ է, որ մի շարք անյարմար խախտումներ կան շարադրանքի մէջ: Վերջին ընթրիքի մէջ, աշակերտների հետ, Յիսուսի երկխոսութիւնը կարծես հասնում է իր աւարտին՝ 14:31 համարով: Աշակերտներին զգուշօրէն պատրաստելուց յետոյ, իր «մեկնումի» համար դէպի Աստուած, Յիսուս յայտարարում է. «Օն արի՛ք գնացու՛մ աստի» (14:31): Բայց ոչ ոք ոչ մի տեղ չի գնում մինչեւ 18:1 համարը: 15-րդ գլխում, Յիսուս շարունակում է լիովին խօսել իր աշակերտների հետ՝ արծարծելով մի նոր նիւթ: 16-րդ գլուխը նոյնպէս յանգում է եզրակացութեան 33 համարով: Գլուխ 17-ում, որտեղ Յիսուս հասցէագրում է Հօրը (աղօթքի մէջ), փոխանակ աշակերտներին, պարունակում է անհաշտելի նիւթ, եւ, հաւանաբար, հետագայի յաւելցուկ է: Սրանով հարկ է նշել, որ նոյնիսկ այսպէս կոչուած «հրաժեշտի երկխօսութիւնները» մի ժամանակ գոյութիւն են ունեցել որպէս երեք առանձին ինքնուրոյն երկխօսութիւններ՝ գլուխ 14, գլուխ 15-16 եւ գլուխ 17:

Կանայի հարսանիքում, Յիսուսի՝ ջուրը գինիի փոխարկելը, աւետարանիչը նկարագրում է որպէս «զայս արար սկիզբն նշանաց Յիսուս» (2:11): Կափառնայում իշխանաւորի սրտի բուժումը համարում էր «զայս դարձեալ երկրորդ նշան արար Յիսուս՝ եկեալ ի Հէւսատանէ ի Գալիլիա» (4:54): Առաջին եւ երկրորդ հրաշքների միջեւ աւետարանիչը մի ծանօթագրութիւն է մտցնում (2:23)՝ այն «զնշանսն զոր առնէր յԵրուսաղէմ»: Առանց վարանելու պիտի ասենք, որ այն հրաշքները, որոնք աւետարանիչն զգուշօրէն թուարկում է «առաջին» եւ «երկրորդ» եւ կապում Գալիլիայի հետ, մի ժամանակ պատկանելիս են եղել մի այլ աղբիւրի: Ռ. Բուլթմանն իր հմուտ մեկնութեան մէջ փորձում է ապացուցել, որ առաջին երկու հրաշքների նիւթերը, հինգ

այլ հազուադէպ պատմութիւնների հետ՝ աւետարանի առաջին կէսի մէջ, մի ժամանակ օրգանապէս իրար էին շաղկապուած՝ որպէս «հրաշքների աղբիւր», որն աւարտուում է 20-րդ գլխի 30-31 համարով: Այս աղբիւրի մէջ Յիսուս ներկայանում է որպէս կիսա-աստուածային հրաշքներ կատարող անձնաւորութիւն: Թէեւ այս թէզը մի քիչ աւելի մանրամասնուել է վերջերս, դեռ մնում է միայն որպէս հաւանականութիւն: Յովհաննէս աւետարանչի մօտ «նշան» բառը յաճախ կիրառուում է «նշան» բառի տեղ:

Եթէ հրաշքների աւանդոյթը սերտօրէն կապուած էր մի այլ աղբիւրի, ապա ի՞նչ կարելի է ասել երկխօսութիւնների մասին, որոնք մեծ նշանակութիւն ունեն այս աւետարանի համար: Բովթմանը յարմար էր գտնում առաջարկելու, որ այս հատուածներն էլ ունեցել են մի այլ սկզբնաղբիւր: Ըստ իրեն, Յովհաննէս աւետարանիչն այս երկու միաւորները՝ հրաշքների պատումներն ու երկխօսութիւնները, շաղկապուում են աւետարանը կազմելու համար: Բովթմանի կարծիքով որոշ «նշան»-ների պատումները շատ թոյլ կապերով միաւորուել են երկխօսութիւնների հետ: Օրինակ, 5-րդ գլխում շարադրուած երկխօսութիւնն սկսւում է Յիսուսի եւ հրեաների միջեւ Շաբաթ օրուայ մէջ կատարուած «բժշկութեան» շուրջ՝ մի երկխօսութեամբ: Սակայն այն մարդու բժշկութիւնը, որը «եղեւում եւ ութ ամ» հիւանդ էր, չի առնչւում «շաբաթ»-ուայ հետ, միայն հիւանդի բժշկումից յետոյ, երբ մարդն առնում է իր անկողինը եւ քայլում, աւետարանիչն անակնկալ ծանօթագրում է. «Եւ էր շաբաթ յաւուրն յայնմիկ» (5:9 բ): Եթէ բոլոր հրաշքների պատմութիւնները եւ երկխօսութիւններն իրար են կապակցուել այսքան անհամերաշխ ձեւով, ապա առաջացրած թէզն առանձին երկխօսութիւնների աղբիւրի գոյութեան մասին, աւելի համոզիչ է դառնում: Իրականում այդպէս չէ: «Եւ եւմ հացն» երկխօսութիւնը գլուխ 6-ում, շատ մօտիկից առնչւում է «հինգ հազարի» կերակրելու հետ: Որոշ գլուխներում, ինչպէս՝ (4, 9 եւ 11), շարադրանքներն ու երկխօսութիւնները հիւսուել են իրար այնքան սերտօրէն, որ դժուար է երեւակայել, որ երկխօսութեան տարրն առանձին աւանդոյթ էր: Հրաշքների պատմութիւնների բառապաշարն ու ոճը, պատումներն ու երկխօսութիւնները վերլուծում է մանրամասնօրէն, բայց ներկայացուած փաստարկները ո՛չ հաստատում եւ ո՛չ էլ ժխտում են, որ որեւէ ժամանակ եղել է երկխօսութիւնների առանձին մի աղբիւր: Շարադրանքի մէջ կան մի շարք ուշագրաւ յատուկ անցումներ. օրինակ, Յիսուսի՝ Նիկողիմոսի հետ ունեցած խօսակցութիւնն անսպասելիօրէն ընդհատուում է, երբ աւետարանիչն ընդմիջարկում է մի հատուած, որը վերաբերւում է Յովհաննէսի մկրտութեանը եւ Յիսուսի հետ ունեցած առնչութիւնն սկսւում է գլուխ 3:22 համարով: Սակայն 31 համարում, Յիսուսի խօսակցութիւնը Նիկողիմոսի հետ, կարծես թէ վերաբացւում է: Եթէ 3-րդ գլխի 22-30 համարներն առանձնացնենք, ապա 3-րդ գլխի կառուցուածքն աչքի ընկնող չափով բարելաւուում է: Եթէ այդ խանգարող համարները տեղադրուեն 2-րդ գլխի 12 եւ 13 համարների միջեւ, ապա 2-րդ գլխի կառուցն աւելի բնական եւ սահուն է ընթանում: Այս տեսանկիւնից եղել են առաջարկներ, որ գլուխ 5-ի եւ 6-ի հերթականութիւնը պէտք է յետադարձնել: Այժմեան հերթականութեան մէջ, 5-րդ գլխի դէպքերը տեղի են ունենում Երուսաղէմում, բայց ըստ 6-րդ գլխի 1 համարի, Յիսուս «գնաց յայնկոյս ծովուն Գալիլիացոց»՝ առանց որեւէ ցուցմունքի, որ Յիսուս թողել էր Երուսաղէմը: Իսկ 7-րդ գլխի 1 համարն աւելի խորթ է հնչում: «Եւ յետ այսորիկ շրջէր Յիսուս ի Գալիլիա, քանզի ոչ կամէր ի Հրէաստանի շրջել, զի խընդդէմն գնա Հրէայքն սպանանել»: Այս համարը հաստատում է, որ Յիսուսն եղել է Հրէաստանում, բայց իր ապահովութեան համար որոշել էր մեկնել Գալիլիա: Սակայն 6-րդ գլխի դէպքերը պատկանում են Գալիլիային, եւ Յիսուսը դեռ չի մտել Հրէաստան՝ ըստ 5-րդ գլխի 47 համարի տեղեկութեան: Եթէ 5-րդ եւ 6-րդ գլուխների հերթականութիւնը յետադարձենք, ապա բոլոր այս նշմարած անհարթութիւնները կը վերանան:

Ինչպէ՞ս բացատրել այս աններդաշնակութիւնը՝ դէպքերի շարադրանքների

հերթականութեան մէջ: Ոմանք պնդում են, որ աւետարանիչն իր աւետարանը գրել է երկար ժամանակուայ ընթացքում եւ աչքից վրիպել է այս աններդաշնակութիւնը: Ուրիշներ յանգում են այն համոզման, որ աւետարանը գրելուց յետոյ, հնագոյն պապիրուսի չհամարակալուած 50 կամ աւելի էջերի խախտման հետեւանքով տեղաշարժուած են եւ նման կարծիք բոլորովին էլ անհեթեթ չէ: Իսկ մի ուրիշ խումբ էլ առաջադրել է այն կարծիքը, որ այս անհարթ փոխանցումներն արդիւնք են հետագայ յաւելումների:

Առհասարակ, դարերի հեռաւորութիւնից շատ դժուար է որեւէ մէկի համար համոզիչ մի լուծում բանաձեւել այս հարցի վերաբերեալ: Բայց նման մօտեցման դէպքում թէկուզ, պարզ է դառնում այն հանգամանքը, որ աւետարանը կազմաւորուել է տարբեր փուլերով: Ռայմոնդ Բրաունն իր յայտնի մեկնութեան մէջ զանազանում է հինգ փուլեր: Նա իր այս տեսակէտը յագեցնում է համոզիչ փաստարկներով որ, դժուար է հերքել: Բայց այս կնճռոտ հարցն ունի շատ աւելի պարզ մի պատճառ. միգուցէ Յիսուսի աշակերտ Յովհաննէսը՝ որդին Զեբեդիայի, իր մի խումբ համախոհներին փոխանցեց մի շարք աւանդոյթներ, որոնք հետագային շօշափելի չափով բարեփոխուեց եւ դարձաւ մեզ հասած չորրորդ աւետարանի առաջին տարբերակը: Աւելի ուշ, մի շարք վերանայումներից ու յաւելումներից յետոյ, ստացուեց այն աւետարանը, որ մեզ է հասել որպէս 4-րդ աւետարան՝ 21 գլուխներից բաղկացած:

Աւետարանի կառուցուածքը

Եթէ մի պահ մի կողմ թողնենք գրաքննական բոլոր հնարանքները եւ նայենք աւետարանի կառուցուածքին այնպէս, ինչպէս որ է, պիտի տեսնենք, որ այն պարզ է եւ տպաւորիչ: Աւետարանի նախերգանքը բաղկացած է երկու մասերից՝ 1:1-18 եւ 1:19-51: Երկրորդ մասում, Յովհաննէսը (ով այս աւետարանում իրեն Մկրտիչ չի կոչում) Յիսուսին ներկայացնում է որպէս «գառն Աստուծոյ» (1:29, 36) եւ որպէս «Որդին Աստուծոյ» (1:34): Անդրէասն ասում է Սիմօն Պետրոսին (եւ ընթերցողին), որ Յիսուս «գմեսիայն (որ թարգմանի Քրիստոսի)» (1:41): Նախերգանքի աւարտին Յիսուս ինքն իրեն կոչում է «Որդի Մարդոյ». «Տեսանիցի՛ք զերկինս բացեալ եւ զհեշտակս Աստուծոյ զի ելանիցեն եւ իջանիցեն ի վերայ Որդոյ Մարդոյ» (1:51):

Նախերգանքի կառուցուածքը նման է միջնադարեան ճարտարապետական մի կառույցի: Աւետարանի կորիզը բաղկացած է երկու մասից: 1-12 գլուխների նիւթն անհատների եւ հակառակորդ խմբաւորումների միջեւ տեղի ունեցող պատմութեան, երկխօսութիւններ եւ քննախօսութիւններ են, որը համապատասխանում է տաճարի միջավայրի «հասարակական» մասին: 13-20-րդ գլուխներում պարունակում են Վերջին Ընթրիքի շարադրանքը եւ աշակերտների հետ Աւագ Շաբաթուայ դէպքերի շուրջ տեղի ունեցած քննախօսութիւնները, որը յիշեցնում է տաճարի Սրբազան խորանը: Իսկ 21-րդ գլուխը, կառուցուածքի ոճի եւ տեղադրութեան տեսակէտից, համարում է հետագայի յաւելում:

Աւետարանի Նախաբանը 1 – 18 համմտ.

Համատես աւետարաններն իրարից տարբերող ամենաակնառու զանազանութիւնը, իւրաքանչիւրի կիրառած սկզբնական նախաբաններն են: Յովհաննէս աւետարանի նախերգանքն էլ այն ոսպնեակն է, որի միջով ընթերցողը պիտի նայի աւետարանի ողջ բովանդակութեանը: Հէնց այստեղ էլ վերջանում է նմանութիւնը չորս աւետարանների միջեւ: Յովհաննէսի աւետարանի նախերգանքը, Յիսուսի կերպարի ամենաերկարաշունչ եւ խորիմաստ բացայայտումն է՝ Նոր Կտակարանի մէջ: Նախերգանքի դերը նման է յունական մի դրամայի երգչախմբի դերին: Նախերգանքի մի-

ջոցով ընթերցողը կամ դիտորդը ծանօթանում է ոչ միայն յաջորդող թեմաներին, բայց եւ տալիս է դէպքերն ըմբռնելու ճիշդ հայեցակէտը: Յիսուսի առաքումը որպէս «Բանն» աշխարհ, պատահական մտածողութիւն չէր. «Ի սկզբանէ էր Բանն» (1): Բանն առնչւում է Աստծոյ արարչութիւններին հետ եւ «ամենայն ինչ նովաւ եղել» (2,3). Նա է լոյսը մարդու կեանքի (2,4). եւ նրանք, որ մերժեցին լոյսը (2,5, հմմտ. 10) Յիսուսի, «խաւար նմա ոչ եղել հասու» (2,5բ): Իսկ նրանք, որ «ընկալան» եւ «հաւատացին» նրան՝ «եւ նոցա իշխանութիւն ուղիս Աստուծոյ լինել» (12): Նախերգանքը վերջանում է այն նիւթի վրայ, որով սկսուեց «Եւ Բանն մարմին եղել, եւ բնակեաց ի մեզ» (14): Ինչպէս որեւէ մեծ բանաստեղծութեան պարագային, նախերգանքի դէպքում էլ դժուար է լիովին բանաձեւել դրա խորքն ու բազմիմաստ նշանակութիւնը, սակայն եւ անհնարին է չտպաւորուել աւետարանի թողած անջնջելի մտածելակերպով ու աշխարհընկալմամբ: Աւետարանիչը բաւական ճիշդ է գործադրում իր աւետարանի մէջ պատասխանելու հարցադրումներին եւ հասած եզրայանգումներին: Նախերգանքի յարուցած բոլոր հիմնախնդիրներին նա տալիս է սեղմ եւ հակիրճ պատասխաններ՝ միայն մի բացառութեամբ: Աւետարանիչն աւետարանի հետագայ գլուխներում, չի դիմում Յիսուսին որպէս «Բանն Աստուծոյ», բայց կան մի քանի առնչուող հատուածներ, որոնք պատշաճ են անդրադառնալու: Աւետարանիչը Յիսուսի ուսուցմանը վերագրում է «Բանն» յատկանիշը. «զի որ զբանն իմ լսէ եւ հաւատայ... ընդունի զկեանս յաւիտեանական» (5:24, հմմտ. 6:63, 68, 7:31): 5-րդ գլխի 37 համարում, աւետարանիչը պնդում է, որ թէեւ Յիսուսի հակառակորդները գիտէին Ս. Գրքի ուսուցմունքն Աստծոյ մասին, բայց չունէին «զբանն նորա ունի ի ձեզ բնակեալ» (5:39): Աստծոյ խօսքերը կարելի է նշմարել նաեւ Հին Կտակարանում, բայց առաւել եւս այն վեհապէս նշմարելի է Քրիստոսի ուսուցմունքի մէջ. «Եւ զբանն իմ զոր լսէ՞ ոչ է իմ, այլ Հօրն, որ առաքեացն զիս» (14:24):

Ինչո՞ւ է Յովհաննէս աւետարանիչն իր աւետարանն սկսում մի նախերգանքով, որի մէջ նա շարունակաբար դիմում է Յիսուսին՝ որպէս «Բանն Աստուծոյ»: Կան մի շարք պատճառներ: Լոգոս բառը կիրառւում էր յունարէնում որպէս արտայայտչամիջոց, որը նկատի էր առնում բանաւոր խօսքի թէ՛ ներքին եւ թէ՛ արտաքին մտքի արտայայտուելու ոճը: Ստոյգ փիլիսոփայութեան մէջ, «լոգոս»-ը ռացիոնալ սկզբունքն էր, որի համաձայն ղեկավարւում էր տիեզերքը: Հրեայ ընթերցողները, որոնք հմտացած էին Հին Կտակարանին, նաեւ ծանօթ էին այս տերմինին: Հին Կտակարանի բազմաթիւ համարներում «Բանն Աստուծոյ» արտայայտութիւնը վերաբերում է մարդկութեան հետ Աստծոյ հաղորդակցութեան եղանակին՝ մասնաւորաբար մարգարէների միջոցով: Աստծոյ խօսքն ազդեցիկ է՝ «լի է կեանքով եւ զօրութեամբ»: Որոշ պարագաներում Աստծոյ «Բանն» ունի անկախ գոյութիւն. «Առաքեաց զբանն իւր եւ բժշկեաց զնոսա» (Սղմ. 106:20). «Այնպէս եղիցի բանն իմ որ ելանէ ի բերանոյ իմմէ, մի՛ դարձի դատարկ՝ մինչեւ կատարեացէ զոր ինչ կամիցիմ» (Եսայի 55:11): Նախերգանքի յետին, Հին Կտակարանային մի երկրորդ թեմա էլ կայ: Առակաց գրքի 8:22-31 համարները ենթադրում են, որ իմաստութիւնը մօտիկից առնչւում է Աստծուն՝ իր ստեղծագործութեան մէջ եւ համարեայ թէ ունի ինքնուրոյն անկախ գոյացութիւն: Աստծու իմաստութիւնը՝ «յառաջ քան զյաւիտեանս հաստատեաց զիս, ի սկզբանէ յառաջ քան զերկիր առնել, նախ քան զանդուդս գործել, նախ քան զբոլոր աղբերաց ջրոց... ի ժամանակի յորում հաստատուն դնէր զհիմանս երկրի, եւ էի առ նովաւ պատշաճեալ» (Առակք 8:22-30): Այս թեման, մի շարք հետագայ գրութիւններով առանձին զարգացում է ստանում՝ սերտօրէն կապուած Առակաց գրքի նիւթի հետ: «Իմաստութիւն Սողոմոնի» գրքի մէջ, օրինակ, իմաստութիւնը ներկայանում է որպէս «ճարտարապետ ամենայն ինչից» (7:22): Առաջին Ենովք 42-րդ գլխում, իմաստութիւնն առաքւում է Աստծոյ կողմից՝ մարդկութեան ծոցում բնակութեան վայր գտնելու համար: Յովհաննէսի նախերգանքում կան դարձուածքներ, որոնք ակնյայտ ձեւով նմանւում են իմաստութեան գրականութեան մէջ կիրառուած դարձուածքներին: Յով-

հաննէս աւետարանիչն (եւ իր յունախօս հրեայ ընթերցողները) անառարկելիօրէն ծանօթ էր այս ոճին: Եթէ այս ճիշդ է, ապա ինչո՞ւ է աւետարանիչն իր նախերգանքի մէջ նախընտրում մշակել Յիսուսի կերպարը որպէս «Բանն», փոխանակ՝ Աստծոյ «Իմաստութիւն»-ը (Ա Կորնթ. 1:24): Միգուցէ Յովհաննէսը դժկամում էր «Իմաստութիւն» անուանումը տալ Յիսուսին, քանի որ «Իմաստութիւն»-ը իգական սեռի գոյական է թէ՛ յունարէնում եւ թէ՛ եբրայերէնում: Քրիստոնէական գրականութեան մէջ «Բանն» տերմինի միտումնաւոր օգտագործումը վերաբերում էր Քրիստոնէական ուսմունքին, որի կիզակէտը հէնց ինքը՝ Քրիստոսն էր (հմմտ. Ա Թադ. 2:13; Կող. 3:16; ԳԱ. 10:36, 13:26, 15:35, 36): Աւետարանիչն աննախընթաց քայլ է առնում եւ Յիսուսին ներկայացնում է որպէս «Բանն», այսինքն գործակից Աստծուն՝ իր ստեղծագործութեան մէջ, երբ «Բանն մարմին եղեւ»: Այս դէպքում դժուար չէ նկատել, որ աւետարանիչն ազդուած է ոչ միայն յունական մտածելակերպից, այլ Հին Կտակարանից ու եբրայական գրականութիւնից եւ նաեւ վաղ քրիստոնէական աւանդութիւններից:

Նախերգանքի առաջին համարներում «Բանն»-ի կապն Աստծոյ հետ, ուրուագծւում է անմոռանալի ոճով. ճիշդ այնպէս, ինչպէս Որդու եւ Հօր յարաբերութիւնը՝ ողջ աւետարանի մէջ: Աւետարանի առաջին համարները յիշեցնում են Հին Կտակարանի սկզբնական բառերը. «Ի սկզբանէ արար» (Ծնունդ 1:1): Մի որոշիչ տարբերութեամբ Աստծոյ տեղ ունենք «Ի սկզբանէ էր Բանն» արտայայտութիւնը: Սա, իսկապէս չափազանց ինքնատիպ եւ յանդուգն սկսուածք է: Բայց աւետարանիչը միշտ շեշտում է, որ «Բանն» անկախ չէ Աստծուց, որովհետեւ «Բանն էր առ Աստուած»: Աւետարանի մէջ Յիսուսն ինքը յայտարարում է. «Ես եւ հայր իմ մի եմք» (10:30), բայց նաեւ շատ յաճախ, բացառիկ շեշտով պնդում է, որ իր յարաբերութիւնը Հօր հետ «կախեալ» է: Բազում անգամներ նա յուշում է, որ ինքն առաքուած է Հօր կողմից եւ որեւէ ենթագրութիւն հերքելու համար, որ ինքը կարող է համարուել «երկրորդ Աստուած», իր ընթերցողներին ընդմիշտ զգուշացնում է՝ «Հայր իմ մեծ է քան զիս» (14:28): Սուրբ գրքի շատ մեկնիչներ կարծում են, որ նախերգանքը սկզբնաւորուել է որպէս բանաստեղծութիւն կամ երգ, որի մէջ հետագային աւելացուել են Յովհաննէսի վկայութիւնը՝ «վասն լուսոյն» (6-8) մասին: Նախերգանքի 1-5 եւ 9-12 (եւ որոշ մասեր՝ 13-18), հնարաւոր է վերակառուցել որպէս բանաստեղծութիւն: Մի շարք վանկեր սկսւում են՝ կրկնելով նախկին տողերի վերջաւորութիւնը, որով ստեղծւում է «զոյգ-աստիճանական» համանման յանգեր, որոնք կարելի է նշմարել նոյնիսկ թարգմանութեան մէջ.

Ի սկզբանէ էր Բանն

Եւ Բանն էր առ Աստուած

Եւ Աստուած էր Բանն, Նա էր,

Ի սկզբանէ առ Աստուած.

Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ,

Որ ինչ եղեւն

Նովա կեանք էր, եւ կեանք էր լոյս մարդկան

Եւ լոյսն ի խաւարի անդ լուսաւորէ,

Եւ խաւարն նմա ոչ եղեւ հասու:

Սակայն այս «զոյգ-աստիճանական» զուգահեռականութիւնը քիչ աւելի ակնյայտ է 10-12 համարներում եւ ամենեւին պակասում է 14-16-ում, որոնք համարւում են նախնական բանաստեղծութեան սկզբնական մասը: Առհասարակ, բանասէրների միջեւ համաձայնութիւն չկայ, թէ որ համարներն են հետագայի յաւելումներ: Զարմանալի չէ, որ որոշ գիտնականներ (մասնաւորապէս Ս. Կ. Բարրեթ) հարցաքննում են նման թէզի հաւանականութիւնը եւ նախընտրում են պաշտպանել այն տեսակէտը,

որ աւետարանիչն ինքն է հեղինակը ողջ նախերգանքի, որը շարադրել է բացառիկ համաչափ արձակով:

Յովհաննէսի աւետարանի որոշ թեմաները 12:44-50.

Առաջին մասի վերջաւորութեան մէջ, աւետարանիչը հարկ է տեսնում ամփոփել այն բոլոր թեմաները, որոնց անդրադարձել է նախորդող գլուխներում: Ինչպէս նկատուում է, այս ամփոփումը հեղինակը կցել է քննարկուող համարների սկզբին՝ 12-րդ գլխի 36 համարի պատմածի համաձայն. «Յիսուս շոգաւ թագեցաւ ի նոցանէ», եւ յաջորդող համարներում Յիսուսն ականարկում է նրանց թերահաւատութիւնը, ովքեր ականատես են եղել իր հրաշքներին: Այս գլխի վերջաւորութեան եզրայանգումը սակայն, վերաբերում է առհասարակ բոլորին՝ առանց որեւէ ցուցմունքի. «Եւ Յիսուս աղաղակէր եւ ասէր» (12:44), թէեւ տեքստից շատ դժուար է ենթադրել հեղինակի միտումնաւորութիւնը, բայց եւ այնպէս համարները տեղադրուում են յարմար տեղերում: Աւետարանի առաջին կէսն ամփոփուում է ոչ միայն կոկիկ կերպով, բայց եւ մօտիկից աւելի քննելուց յետոյ, պարզում է, որ սէրտօրէն առնչում են նախորդ համարների նիւթին: Վերոյիշեալ համարներում, աւետարանիչը վկայում է, որ՝ «Եւ յիշխանաց անդի բազումք հաւատացին ի նա, այլ վասն փարիսեցոցն ոչ յայտնէին, զի մի՛ ի ժողովդէն էլանիցէն» (12:42): Երկու այլ առիթներով, 9:72 եւ 16:2 համարներում, հեղինակը յիշում է պարագաներ, երբ իրեն հաւատացողները հակառակորդների կողմից արտաքսուել են ժողովրդարանից: Յատուկ ուշադրութիւն պէտք է դարձնել հրէական այն վկայութեանը, որ Յ. Բ. 85 թ. մի նոր օրէնք էր աւելացուել ժողովրդարանի պաշտամունքին, որն իրաւունք էր տալիս քրիստոնեաներին արտաքսել ժողովարաններից:

Գլուխ 12:42 համարը կարծես ականարկութիւն է հէնց նման մի լարուածութիւն այն հրեաների դէմ, որոնք ընդունել էին քրիստոնէութիւնը, եւ նրանց, ովքեր մերժում էին հաւատալ Յիսուսին: Աւետարանում մի շարք յօդուածներ անդրադառնում են այս հակամիտ վերաբերմունքին: Նրանց ամենադառը դժգոհութիւնն այն էր, որ քրիստոնեաները Յիսուսին նոյնացնում են Աստծոյ հետ: 5-րդ գլխի 18 համարում հաղորդում է, որ. «Հրեայքն առաւել խնդրէին սպանանել զնա ոչ թէ որովհետեւ լուծանէր զլաբաթս այլեւ հայր իւր կոչէր զԱստուած, եւ հաւասար առնէր զանձն Աստուծոյ» (5:18): Այն պարագան, որ Յիսուս իրեն դիմում էր «Եւ եմ» անուամբ (5:88), իր հակառակորդներին թուում էր, թէ Յիսուսն իրեն աստուածային հեղինակութիւն է վերագրում, եւ անմիջապէս որոշում են քարկոծել նրան: Մի այլ յարանման յանդիմանական կրքոտ վերաբերմունքի, աւետարանիչը բացայայտում է 10:33-րդ համարում, ըստ որի Յիսուսին քարկոծել են ուզում «վասն հայհոյութեան», որովհետեւ նրան մեղադրում են՝ ասելով. «զի դու մարդ ես, եւ զանձն քո Աստուած առնես» (10:33):

Աւետարանիչը միանշանակ կերպով հերքում է այս մեղադրանքները Յիսուսի դէմ՝ պնդելով, որ Յիսուսն աշխատում եւ խօսում է միշտ Հօր անունից: Այս է պատճառը, որ քրիստոնեաները Յիսուսին չեն համարում «Երկրորդ Աստուած»: Այս պաշտպանութիւնը հեղինակը կրկնում է թէ՛ աւետարանի սկզբում եւ թէ՛ վերջում: Համարներ 44 եւ 45-ը շեշտում են մօտիկութիւնը Յիսուսի եւ Աստծոյ միջեւ: Հաւատք Յիսուսի հանդէպ, համարում է հաւատք հանդէպ նրան, ով ուղարկել է Յիսուսին: Տեսնել Յիսուսին, համահաւասար է տեսնել իրեն առաքողին: Այս երկու համարները պարունակում են աւետարանիչի՝ Աստծուն դիմելու ինքնուրոյն ոճ. Նա է, որ ուղարկել է Յիսուսին: Աւետարանիչն այլ եւ այլ առիթներով նշում է, որ Յիսուսը 17 անգամ դիմում է Աստծուն որպէս՝ «Նա որ ինձ առաքեց»: Այս կէտը մի անգամ եւս ընդգծում է այս հատուածի ամփոփման մէջ: Յիսուսը չի խօսում ըստ իր ուզածին. «զի ես յանձնէ իմմէ ոչ խօսեցայ, այլ որ առաքեացն զիս Հայր, Նա ետ ինձ պատուէր զինչ ասացից եւ

զինչ խօսեցայց. այդ զոր եսն խօսիմ, որպէս ասաց ինձ Հայրն, այնպէս խօսիմ» (12:49-50): Համարներ 44 եւ 45-ը, սերտ կապ ունեն գլուխ 13:20 ք համարի հետ՝ «զիս եւ որ զիս ընդունի՝ ընդունի զայն որ առաքեացն»: Աւետարանչի համար հաւատալ, տեսնել եւ ընդունել Յիսուսին, նոյնանիշ յատկութիւններ են: Գլուխ 13:20 համարի բառական, ոճական եւ իմաստային նմանութիւններն ուշագրաւ են Մատթէոսի 10:40-ի հետ: Այս այն քիչ դէպքերից մէկն է, երբ Համատես աւետարանիչները եւ Յովհաննէսի վկայութիւնը Յիսուսի ասացուածքներին, համընկնում են: Այս ամփոփման մէջ երկու այլ օրինակներ եւս կան. «Եւ եթէ ոք լուիցէ բանից իմոց եւ ոչ պահեացէ» (12:47 ա), կրկնում է Մատթէոսը 7:26; 12:48 համարներում եւ. «որ անարգէ զիս», կրկնում է Ղուկասը 10:16 համարում: Համար 46-ը համառօտաբար վերաբերում է լոյս-խաւար թեմային, որը մասնաւորապէս զբաղեցնում է 3, 8 եւ 9 գլուխները: Համար 8:12-ում Յիսուսը յայտարարում է. «Ես եմ լոյս աշխարհի, որ զայ զկնի իմ ընդ խաւար մի գնացէ. այլ ընկալցի զլոյսն կենաց»: Յաջորդող համարներում (8:15-16), ինչպէս նաեւ 3:17-19 եւ 9:38-41, լոյս-խաւարի թեման զուգորդում է Վերջին դատաստանի թեմայի հետ: Հետեւաբար, բոլորովին էլ անընկալելի չէ, որ 47-48 համարներում գտնում ենք Դատաստանի թեմայի ամփոփումը, որը տիրապետել է նախորդող գլուխներին: Ով որ մերժի Յիսուսին եւ ընդունի Նրա ուսուցմունքը, դատում է ինքն իրեն: Յիսուսի խօսքով ասած՝ ինքն աշխարհ է եկել ոչ թէ դատելու, այլ փրկելու աշխարհը (3:17 եւ 12:47): Նրանք, ովքեր չեն ընդունում Յիսուսին որպէս լոյսը, որ զրկուել է աշխարհ, մնում են խաւարի մէջ եւ դատում իրենք իրենց (3:18-19 եւ 12:46): Զորրորդ աւետարանչի հայեցողութեամբ, դատաստանը տեղի է ունենում ներկայում, երբ մարդիկ ընդունում կամ մերժում են «լոյսը, որ առաւել է աշխարհ»: Յատուկ ուշադրութեան է արժանի այն պարագան, որ թէեւ աւետարանիչը շեշտում է, որ դատաստանը տեղի է ունենում ներկայում եւ այս համընկնում է միւս երեք աւետարանիչների հայեացքին, սակայն կայ նաեւ ապագայի դատաստանը. «գոյ որ դատի զնա յաւտն յետնում» (12:48 եւ 5:27-29): Ամփոփման վերջին համարում ակնարկութիւն կայ «յափտեմական կեանք»-ի մասին, որն Աստծոյ պարգեւն է մարդուն՝ Յիսուսի միջոցով: Այս արտայայտութիւնը չորրորդ աւետարանի հեղինակը նախորդող գլուխներում կիրառում է 14 անգամ: Զորրորդ աւետարանչի համար, նրանք, ովքեր հաւատացել են Յիսուսին, շնորհւում են այժմ, այս կյանքում՝ դեմընթաց այդ վիճակին սպասուելիք ժամանակում: Այս առումով, ամենաբացայայտ դիրքորոշումը գտնում ենք գլուխ 5:24 համարում. «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի որ զբանն իմ լսէ եւ հաւատայ այնմ որ առաքեացն զիս՝ ընդունի զկեանսն յափտեմականս, եւ ի դատաստան ոչ մտանէ, այլ փոխեցաւ ի մահուանէ ի կեանս»: «Յափտեմական կեանք» կեանք չէ միայն մահից յետոյ (ինչպէս դարձաւ հասկացողութիւնը հետագայ Քրիստոնեայ ուսմունքի մէջ): Յիսուսի գալով, ապագայի օրհնութիւնը դառնում է ներկայի իրողութիւն: Վերջապէս, արժէ յիշել, թէ այս թեմաներից մի քանիսին արդէն նշմարում ենք նախերգանքի մէջ՝ լոյս եւ խաւար (հմմտ. 1:4-5, 9 եւ 12:46), կեանք (հմմտ. 1:4-5 եւ 12:50): Յիսուսի գալը պատճառ է դառնում իր մերժումին (որոշների կողմից)՝ (հմմտ. 1:10 եւ 12:47-48). հաւատալ Յիսուսին, նշանակում է հաւատալ Աստծուն (հմմտ. 1:12 եւ 12:44), տեսնել Հօրը (հմմտ. 1:18 12:45): Այս զուգահեռականներից ոմանք իրար աւելի մօտ են, քան ուրիշները, բայց բոլորը միասին առնուած, պաշտպանում են մեր թէզը, որ աւետարանիչը սահմանափակ թուով թեմաներ է արծարծում իր աւետարանում եւ զարգացնում տարբեր տեսանկիւններից: Նա դրանք համառօտակի թուարկում է իր նախերգանքի մէջ եւ ամփոփում վերոյիշեալ համարներում, որով եւ աւարտում է աւետարանի առաջին մասը:

Յիսուսի «Աղօթքը առ Հայր» 17:1-26

Յովհաննէս աւետարանչի 17-րդ գլուխը մի սրտառուչ աղօթք է, որ Յիսուս ար-

տասանեց իր աշակերտների համար, չարչարանքի գիշերուայ նախօրեակին, երբ մօտալուտ էր նիւթացած չարիքը:

Այս գլուխը կարելի է բաժանել չորս յստակ բաժինների:

Ա. Համարներ 1-5:

Յիսուս իր աղօթքն ուղղում է Հայր Աստծուն, վերայիշելով իր՝ հաւատարմօրէն անմբողջացրած այն առաքելութիւնը, որ Հայրն իրեն վստահել էր իր ծննդեան օրից, եւ հայցում է Աստծուց, որ իրեն հասանելիք մահը փառաւորի Աստծուն եւ Հայրն էլ իր հերթին փառաւորի իրեն: Մի արարք, որ միաժամանակ թէ՛ աստուածային պարգեւ է եւ թէ՛ հաւատարմութեան խորհրդանիշ, որով ինքը նաեւ փառաւորում եւ վերականգնում է այն փառքով որ ունէր նախքան «աշխարհին լինելը»:

Բ. Համարներ 6-19

Յիսուս աղօթում է իր աշակերտների համար, որոնք հաւաքուել էին իր շուրջ: Նրանք վերադառնալու էին մի միջավայր, որ պիտի հալածէր իրենց: Մինչ այդ պահը, Յիսուսին յաջողուել էր պաշտպանել նրանց միասնականութիւնը եւ աղօթում է, որ իր մահից յետոյ պիտի շարունակեն մնալ իրենց հաւատքի մէջ, պաշտպանել իրենց միասնականութիւնը, համերաշխութիւնը միմեանց եւ Աստծոյ հետ, եւ ամենից կարելորդ՝ չհրաժարուեն իրենց առաքելութիւնից:

Գ. Համարներ 20-24

Աղօթքի տարողութիւնը ընդարձակում է, երբ այն ներառում է ոչ միայն առաքեալների անմիջական հետեւորդներին, այլ նաեւ ապագայ ողջ սերունդներին, որոնց հաւատքը կախուած է առաքեալների գործունէութիւնից: Հաւատացեալներն էլ պէտք է միանան եւ իրենց միասնականութեամբ ներշնչեն ողջ մարդկութեանը՝ հաւատալու իրենց սկզբունքների ճշմարտութեանը: Բոլոր հաւատացեալների ճակատագիրն է մնալ անմնացորդ հաւատարիմ Յիսուսին, «որպէսզի տեսնեն իմ փառքը, որ դու ինձ տուեցիր»:

Դ. Համարներ 25-26

Յիսուս այս վերջին երկու համարներով արժեւորում է իր ողջ առաքելութեան նուաճումները: Աշխարհը չճանաչեց Աստծուն, բայց նրա հետեւորդները հաւատացել են Յիսուսի առաքելութեանը, որ բխում է Հօրից, եւ որի մէջ նրանք գտել են յաւիտենական կեանքի ճշմարտութիւնն ու սէրը:

Համատես աւետարանիչները շատ յաճախ են ակնարկում Յիսուսի աղօթելու մասին (ՄԿ. 1.35; 6.46; 14.32-39; 15.34; Մթ. 14.23; 19.13; 26.36-44; 27.46; Ղկ. 3.21; 5.16; 6.12; 9.18; 11.1; 22.41-45; 23.34 (46)), բայց շատ քիչ դէպքերում են յայտնում ընթերցողին աղօթքի բովանդակութիւնը: Ամենաակնյայտ բացառութիւնը Գեթսեմանի պարտէզի աղօթքն է եւ նաեւ այն խօսքերը, որ Յիսուս բացականչեց խաչի վրայ: Յովհաննէսի աւետարանում Յիսուս երեք անգամ աղօթում է. Ղազարոսի գերեզմանի վրայ (11.4 եւ նաեւ՝ 12.27): Այս վերջին աղօթքով Յովհաննէս աւետարանիչը բանաձեւում է իր ողջ աստուածաբանութիւնը՝ շաղկապուած անքակտելիօրէն Յիսուսի առաքելութեան հետ: Յիսուս ընդգծում է կարեւորութիւնը հնազանդութեան՝ հանդէպ Հօրը, նոյնիսկ մօտահաս մահուան պահին՝ շեշտելով այն հանգամանքը, որ իր մահը այն առիթն է, որ ակնյայտ է դառնում Աստծոյ Փառքը, որին յաջորդում է առաքեալների ընտրութիւնը եւ գործակցութիւնը: Այս աղօթքի նպատակն է ազդեցիկ կերպով մատնանշել Քրիստոսի դարձը դէպի Աստուած, որը դառնում է վերջին երկխօսութիւնների հիմնական թեման, որտեղ եւ գուշակում է իր մահը:

Այս գլխի քննութեան հիման վրայ, շատ մեկնիչներ սրա բովանդակութիւնը բնութագրում են այս պիտակաւորումներով՝ «Քահանայապետական Աղօթք» կամ «Աղօթք Զեռնադրութեան»: Այս գլխում աւետարանիչը նաեւ բացատրում է իր կապը Որդու եւ Աստուծոյ միջեւ՝ շնորհիւ մարդեղութեան խորհրդին եւ իր ժամանակաւոր մեկնումը Հօրից: Որոշ իմաստով աւետարանիչը վերարժարծում է այս գլխում այն թեմաները, որոնց անդրադարձել էր նախորդ գլուխներում: Յատկանշական է նկատել, որ այս գլխում աւետարանիչն իր առաքելութեան մէջ բացարձակապէս չի անդրադառնում Ս. Հոգու դերին: Սա ապացոյց է, որ Յովհաննէս աւետարանչի համար սկզբունքօրէն Ս. Հոգու դերը վախճանաբանական էր, եւ սա խօսում է այն մասին, որ մինչեւ այստեղ Աւետարանիչն անհրաժեշտութիւն չի տեսել բանաձեւել Երրորդութեան երեք անձերի փոխարարներութիւնը:

«Այս բաները խօսեցի ձեզ, մինչ ձեզ հետ եմ» (14.25): Յիսուս իր աշակերտներին յուշում է, որ հետ այսու իր երկխօսութիւնները մեծ մասամբ լինելու են Աստծոյ հետ եւ դա վկայում է աւետարանչի յաճախ կիրառած արտայայտութիւնը. «աչեւր վեր բարձրացրեց ու ասաց՝ Հայր» (11.41, 12.27): Յովհաննէս աւետարանիչն յաճախ է սկսում իր երկխօսութիւնը Հօր հետ այս խօսքերով. «հասեալ է ժամ» (2.4, 12.23): Այն ժամը, որին անհամբեր Որդին սպասում է. եւ այն պահն է, երբ Որդին պիտի փառաւորուի: Բացի դրանից, դա այն պահն է, երբ Որդին պիտի խաչուի: Աւետարանիչն ընկերակցում է ընթերցողին մեղամղձութեամբ՝ Աստծոյ Որդու փրկագործ խաչելութեանը եւ այդ կէտից այն կողմ Յովհաննէս նախագուշակում է Քրիստոնէական հաւատքի վսեմութիւնը եւ Քրիստոնէական եկեղեցու ծագումը: «Փառաւորեա զՈրդի քո» վկայութիւնը շատ աւելի կտրուկ ներշնչանքի արտայայտութիւն է, քան «Եհաս ժամ զի փառաւորեսցի Որդի մարդոյ» (12.23): Որդու փառաւորումը բխում է Հօրից եւ արդիւնք է Որդու հնազանդութեան:

«Ձի եւ Որդի քո փառաւորեսցի զքեզ»

Եթէ Հայրը փառաւորում է Որդուն՝ ի դիմաց իր ցուցաբերած անառարկելի հնազանդութեան. «Եթէ մէկը կամենում է հետեւել ինձ, թող ուրանա իր անձը, վերցնի իր խաչը եւ գայ իմ հետեւից»: Սա նշանակում է, որ Որդու զոհողութիւնը գնահատւում է եւ թէրեւս ամենաակնյայտ ապացոյցն է Հօր փառաւորման:

«Ետուր նմա իշխանութիւն ամենայն մարմնոյ»

Եբրայական ոճը «ամենայն մարմնոյ» (*pasa sark*) «շնորհ իշխանութեան» (1,12) «Ետ նոցա իշխանութիւն» եւ «պարգելը իշխանութիւն» (5.27), «իշխանութիւն ետ նմա» [*Jexusian edoken auto krisin noein*] արտայայտչաձեւեր բացառապէս օգտագործում է Յովհաննէս աւետարանիչը: Յովհաննէսի մօտ «իշխանութիւն» բառը շատ աւելի ընդարձակ իմաստ ունի: Որդին իր իշխանութիւնը ստանում է Հօրից. եւ այն բոլոր ժամանակների համար է: Որդին ստանում է Սուրբ Հոգին, որպէսզի կարողանայ մկրտել հոգով «զոր ետուր նմա» (*pan o dedukas autw*): Այս պարագային «ամենայն» բառը թէեւ չէզոք եզակի է, բայց վերաբերում է բոլոր աշակերտներին: «Ամենայն» բառն այստեղ շեշտում է առաքելաւորների «միասնականութիւնը» (*panten* - ոչ թէ «բոլորը», այլ՝ «ամբողջութիւնը»):

«Ամբողջականութեան» կամ «միասնականութեան» թեման առաջընթաց նշանակութիւն ունի եւ յաճախ կրկնուող (տես՝ 11.20, 24.26) եւ թէեւ որոշ պարագաներին միասնականութեան չափանիշն անտարակոյս առկայ է, այնուամենայնիւ նկատւում են պահեր, երբ կարիքն է զգացւում «աղօթքի»:

«Ձկեանս յախտեմականս»

Յիսուսի առաքելութեան նախանշանները, Յովհաննիսեան արտայայտութեամբ կլինի.

ա. Աստծոյ փառաւորումը եւ բ. յաւիտենական կեանքի շնորհումը մարդկանց (հմմտ. 1.4, 3.15): Այս արտայայտչաձեւը յաճախ է օգտագործուում Ա-ԺԳ գլուխներում, որը վերաբերում է ողջ մարդկութեանը, իսկ ԺԴ-ԺԸ գլուխներում այն ուղղակիօրէն հասցէագրուած է աշակերտներին: Այս փոփոխութեան պատճառը այն է, որ սկզբնական գլուխներում աւետարանչի պատգամը վերաբերում է ողջ հաւատացեալներին, իսկ վերջին երկխօսութիւնների մէջ աւետարանիչն իր ուշադրութիւնը որոշակիօրէն սեւեռում է աշակերտների վրայ, որոնք ընտրուել են բոլորի միջից՝ Աստծոյ սէրը լիովին դրսեւորելու համար. «դրա համար էլ Աստուած նրանց առաւել բարձրացրեց» (Փիլիպ. 2.9): Սիրոյ ակնադբիւրը Աստծոյ մէջ է:

«Այս են յաւիտենական կեանք, զի ծանիցեն»

Այն մտայնութիւնը, որ Աստծոյ մասին իմացութիւնը անհրաժեշտ է կեանքի փրկութեան համար, սովորական երեւոյթ է եբրայական եւ հելլենիստական մտածողութեան մէջ: Հին Կտակարանի շրջափակում «Իմաստութեան» կարեւորութեան չափանիշը բարձր է: Իմաստութեանը նուիրուած յատուկ գրականութիւն կայ: Առկայ գրքի 11.9 համարը յայտարարում է. «արդարեւ կը զատուեն գիտութիւնով» կամ «երկիրը պիտի լցուի Տիրոջ փառքի գիտութեամբ» (Ամբակում 2.14) «Իմ ժողովուրդը բնաջինջ եղաւ գիտութիւն շունենալու պատճառով» (Ովսէէ 4.6): Հրէական գրականութեան մէջ Աստծոյ մասին գիտութիւնը նախընտրաբար փոխանցուում է օրէնքի միջոցով, եւ «օրէնք»-ն էլ ինքնաբերաբար «կեանք է»: Այս երկու եզրերն օգտագործուում են փոխարինաբար: Օրինակ, «որովհետեւ դու մերժեցիր գիտութիւնը եւ մոռացար Աստծոյ օրէնքը, ես էլ մերժել եմ ձեզ» (Ովսէէ 4.6): Հրէականութիւնից դուրս, Աստծոյ տեսիլքին արժանանում էին միայն «ընտրեալները»: Նման հասկացողութիւնների եւ տրամադրութիւնների հաստատապէս հանդիպելու ենք գնոստիկեան աղանդաւորների ուսմունքների մէջ: Այս տիպի գնոստիկականութիւնն արդէն մեծ վտանգ էր ներկայացնում քրիստոնէութեան համար: Յովհաննէս աւետարանչի համար գիտութիւնը Աստծոյ շնորհումն է, սակայն յաւիտենական կեանքի լուսապսակին կարելի է հասնել նաեւ հաւատքով. «Այլ սա այն չափով գրուեց, որ դուք հաւատաք, թէ Յիսուսը Քրիստոսն է՝ Աստուծոյ Որդին. նաեւ, որպէսզի հաւատաք ու նրա անունով յաւիտենական կեանքն ընդունէք» (20.31): Յովհաննէս աւետարանչի համար գիտութիւնը եւ հաւատքը հակամէտ հասկացողութիւններ չեն, այլ իրար լրացնող: Սրանից կարելի է եզրակացնել, որ Յովհաննէս աւետարանչի հայեցողութեան մէջ գիտութեան արժեւորումը աւելի համահունչ է Հին Կտակարանի սկզբունքներին: Պէտք է աւելացնել նաեւ այն, որ գիտութիւնն ունի տեղեկատուական, իրաւատեսական նշանակութիւն: Մարդիկ պէտք է ճանաչեն բազմաթիւ աստուածների միջից ճշմարիտ Աստծուն: Այս իրապաշտական մօտեցման համար մասամբ պարտական ենք յունական փիլիսոփայութեանը եւ մասամբ հրէական մտածողութեանը, որի համաձայն Աստուած յայտնուում է մարդկանց եւ ճանաչելի դառնում պատմական դէպքերի միջոցով: Գիտութիւնն Աստծոյ մասին, չի կարելի տարանջատել իմացութիւնից մարդացած Որդու մասին. «Եթէ ինձ ճանաչէիք, ապա կը ճանաչէիք եւ իմ Հօրը» (14.7, 20.31): Յիշատակութեան արժանի է նաեւ այն կարծիքը, որ Յովհաննէս աւետարանչի գիտութեան այս հասկացողութեան հետեւանքով հելլենիստական եւ հրէական ուսմունքները համատեղում են. «զի ծանիցեն զի եւ միայն ճշմարիտ Աստուած» (Ա Թեսղ. 1.9, հմմտ. Ա Յով. «Եւ ետ մեզ միտս զի ծանիցում զճշմարիտն... զի նա է ճշմարիտ Աստուած»): «Միայն» [monos] բառը այստեղ շեշտում է «ճշմարիտ» [alithinos] բառի իմաստը: Այն Աստծուն, որ պիտի ճանաչենք եւ որի միջնորդութեամբ

կեանք պիտի ունենանք, միակ էակն է, որ կարող էր այդ խօստումը կատարել եւ որի համար «զոր առաքեցեր զՅիսուս Քրիստոս» (17.3): Զուգահեռական շարադրանքը նախորդ արտայայտչաձեւի հետ «միայն նշմարիտ Աստուած», ենթադրում է, որ «զոր առաքեցար» վերաբերում է «զՅիսուս Քրիստոս» հետեւեալ բացատրական յաւելումով՝ «որպէս առաքեաց զիս հայր իմ, եւ ես առաքեմ զձեզ» (20.21):

«Ես զքեզ փառաւորեցի յերկրի»

Այստեղ անշատում կայ երկու «փառաւորումների» միջեւ (տես. հմ. 2): Մինչդեռ նախկին համարում, Որդին փառաւորում է Հօրը՝ կեանք պարգեւելով մարդկանց: Այստեղ փառաւորութեան իմաստն ակնյայտ է դառնում յաջորդ նախադասութեան միջոցով.

«Զգործն կատարեցի զոր ետուր զիս»

Աւելի ճիշդ՝ «աւարտելով այն գործը», որ ինձ վստահուած էր: Որդին փառաւորում է Հօրը՝ շնորհիւ իր ամբողջական նուիրումին, եւ հաւատարմօրէն իր առաքելութիւնն իր գազաթնակէտին հասցնում՝ հակառակ բոլոր խոչընդոտների: Հարկ է դիմել Յովհաննէս աւետարանչի յետադարձ հայեացքին՝ Քրիստոսի ողջ առաքելութեանը, ընդ որում նաեւ իր մահուան՝ յստակօրէն վկայուած. «Ամենայն ինչ կատարեալ է. եւ խոնարհեցուցեալ զգլուխն՝ աւանդեաց զոգին» (19.30):

«ետուր զիս»

«Եւ այժմ փառաւորեա զիս»: Իր հաւատարիմ եւ մեծապէս յաջող ծառայութեան շնորհիւ Յիսուս փառաւորեց Հօրը՝ այժմ ի գնահատական իր զոհաբերութեան, որը դարձաւ դրոշմն իր գործունէութեան, եւ Աստուած փառաւորեց իր Որդուն:

«յառաջ քան զլինելն».

Որդու փառաւորման առանցքակէտն այն դարձաւ, որ Որդին վերադարձաւ իր սկզբնական վիճակին, նախքան իր մարդեղութիւնը: Խաչելութիւնից եւ Յարությունից յետոյ, Որդին վերափոխուում է երկինք. այնտեղ, որտեղ էր առաջ. «եթէ տեսանիցիք զՈրդի մարդոյ, զի ելանիցէ ուր էր զառաջինն» (6.63 հմմտ. 8.58 «յառաջ քան զլինելն»):

Այս համարից յետոյ Յիսուսի մտահոգութիւնները սեւեռուում են աշակերտների վրայ:

«Յայտնեցի զանուն քո».

Աստծոյ անունը հռչակելը մի մտածելակերպ է, որը իւրայատուկ է Յովհաննէս աւետարանչի այս գլխին: Աստծոյ անուան հռչակումը ամփոփում է Յիսուսի առաքելութեան էութիւնը: Սաղմոս (22 [21]) 23 համարում «Պատմեցից զանուն քո եղբարց իմոց»: Անունն Աստծոյ ինքնութիւնն է յայտնում՝ «այս է անուն իմ յափտեան» կամ՝ «վասն այնորիկ ծանիցէ ժողովուրդ իմ զանուն իմ յաւուր յայնմիկ» (Ելից 3.15, Եսայի 52.6): Աւելի ուշ շրջանում հրէական գրականութեան մէջ Աստծոյ անունը ներկայացուում էր չորս տառերի կապակցութեամբ. YHWH՝ Աստուած անուան տեղ, որն արտասանելի չէր որեւէ մէկի կողմից, բացի քահանայապետից:

«զորս ետուր ինձ յաշխարհէ»

Աշակերտները պատկանում են Աստծուն հէնց սկզբից, որոհետեւ հէնց սկզբից նրանք անձնատուր էին եղել Աստծուն որպէս իր որդեգրած որդիները, որոնց «ետուր նմա իշխանութիւն»: Յիսուսի սէրը՝ հանդէպ իւրաքանչիւրին հաստատուեց, երբ

նա իր կեանքը զոհեց նրանց համար՝ փոխադարձ նրանց ցուցաբերած սիրոյ:

«Եւ զբանն քո պահեցին»

Ոչ մի այլ տեղ Յովհաննէսի աւետարանում չենք հանդիպում նման մի պատուերի՝ «պահել»:

Յովհաննէսի Քրիստոսագիտութիւնը հիմնուած է իր՝ Տիրոջ հետ ունեցած մտերմիկ եւ քաղցր բարեկամական յարաբերութեան հիման վրայ: Բաղդատմամբ Պետրոս առաքելի յախուռն, համարձակ, անհնարին եւ սրբագրուած յայտարարութիւններին, Պողոս առաքելի ճանաչողութիւնը Քրիստոսին՝ հնոցի մէջ կռանուած՝ կազմաւորուած, երկաթէ մտածումներով ու Սուրբ Հոգու ներշնչումով է, իսկ Յովհաննէսը հետեւելով Քրիստոսին, իր կեանքի ողջ ընթացքին տարիներով, ինքն իրեն նոյնացրեց իր Տիրոջ հետ՝ զգալով համահաւասար նրա սէրը, տենչերը եւ տառապանքները: Յովհաննէսի համար Յիսուս Աստուած չէր միայն, այլ սիրելի բարեկամ: Ըստ Յովհաննէսի, Յիսուսն իր աշակերտների նկատմամբ ունէր մեծ հաւատք, որով նրանք պիտի իրականացնէին իրենց Տիրոջ առաքելութիւնը:

Յովհաննէս աւետարանն այս աղօթքը սքանչելի կերպով բացայայտում է, որ Յիսուս Աստուած չէ միայն, այլ մի սիրելի եւ մեծ բարեկամ:

Աւետարանի նպատակը եւ միջավայրը

Աւետարանի վերջին համարում (չհաշուած յաւելումը), աւետարանիչն ուղղակիօրէն յայտնում է իր նպատակը՝ թուարկելով հրաշքները, որոնց նպատակն է՝ «զի հաւատացէ եթէ Յիսուս Քրիստոս է, Որդի Աստուծոյ» (20:31): Յատակ չէ, թէ աւետարանիչն ի՞նչ է փափաքում, իր գրութիւնը՝ «նպաստում է պահելու հաւատքը», թէ՞ «այս գրութեան շնորհիւ հաւատալու էք»: Աւետարանի նպատակն է ամրացնել մեր հաւատքը, թէ՞ աւետարանը գործիք է՝ ամրապնդելու հաւատքը հանդէպ Յիսուսի: Դժբախտաբար, յունարէնն անորոշ է եւ կարծես թէ, կացութիւնն աւելի է բարդանում, հին ձեռագրերում կիրառուած յունարէն բայի երկու տարբեր ձեւերի պատճառով, որը չի օգնում ուսումնասիրողներին: Շատ բանասէրներ հակուած են ընդունելու, որ աւետարանիչը գրում է իր քրիստոնեայ համայնքը նկատի ունենալով: 6:68 համարներում Պետրոսն ընթերցողի անունից ասում է. «առ ո՛վ երթիցում, բանս կենաց յափտէնականաց ունիս. եւ մեք հաւատացաք եւ ծանեաք եթէ դու ես Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ...»: Նմանատիպ հատուածներ, ինչպէս 8:31, («Եթէ դու կացիք բանի իմում, նշմարիտ աշակերտք իմ էք») եւ 15:4 («Կացէ՛ք յիս եւ ես ի ձեզ... որ հաստատեալ է յիս եւ ես ի նա, նա բերէ պտուղ յոյժ»), հասցէագրուած էին հաւատացեալ հասարակութեանը: Նախերգանքի աւարտին (1:14), ոչ միայն աւետարանիչի, բայց նաեւ իր համայնքի հաւատքը, բացայայտում է այս խօսքերով. «Եւ տեսաք զփառս Նորա, զփառս իբրեւ զմիածնի առ ի Հօրէ» (հմմտ. նաեւ 1:16):

Ի՞նչ գիտենք աւետարանիչի համայնքի մասին: Այս մեկնաբանութեան մէջ, արդէն անդրադարձել ենք հատուածների, որոնք մատնանշում են, որ Յովհաննէսի հետեւորդները սուր պայքարի մէջ էին հրեայ կրօնական խաւերի հետ: Այս թեման անխուսափելի հետք է թողել ողջ աւետարանում: Յիսուսի մերժուածութիւնը՝ «իւրեմն զնա ոչ ընկալան» (1:11): Նիկողիմոսի հետ բանավէճի մէջ կայ մի դրամատիկ փոփոխութիւն 3:11 համարում: Մինչեւ այս կէտը, Յիսուսը եւ Նիկողիմոսը խօսում են իրար հետ որպէս անհատներ, բայց միանգամից աւետարանիչն սկսում է կիրառել գոյականների յոգնակի ոճ, օրինակ 3:11-ում Յիսուսն ասում է. «զոր ինչ գիտեմք խօսիմք (քրիստոնեաներս) եւ զոր տեսաք վկայեմք», բայց դուք հրեաներդ. «զվկայութիւն մեր ոչ ընդունիք»: 5-9-րդ գլուխներում, շարունակաբար կան նոյն ոճի արտայայտութիւններ

ու աստուածաբանական առարկություններ քրիստոնեաների եւ հրեաների միջեւ: Աւետարանչի հետեւորդներն անկասկած, ընդհարումի մէջ են հրեայ հարեւանների հետ: Աւետարանչի հետեւորդներից ոմանք ցաւով լքել են իրենց ժողովարանները: Պատմութեան մէջ, դարեր շարունակ, այն փոքրամասնությունները, որոնք բաժանուել են «մայր» խմբակցությունից, հակուած են դառնալու ներքնահայեաց եւ մեկուսացած: Նման կեցուածքը յաճախ համարուում է «աղանդաւորական», թէեւ այս պարագային «աղանդաւոր» որակումը պատշաճ չէ: Բայց մի բան, որ կասկածանքից դուրս է, այն է, որ Յովհաննէսի համայնքի որոշ անդամների համար, իրենց առնչակցությունը հրէականութեան հետ, հարցականի տակ էր դրուել: Այն յատուկ արտացոլում է Յիսուսի՝ իր աշակերտների հետ, հրաժեշտի երկխօսությունների մէջ: 15-րդ գլխի 18-րդ համարում Յիսուսն ասում է. «Եթէ աշխարհ զձեզ ատեաց, գիտաւորի՛ գի նախ զիս ատեաց: Եթէ յաշխարհէ աստի էի՛ աշխարհ գիւրն սիրէր արդեօք, բայց զի չի՛ յաշխարհէ, այլ ես ընտրեցի զձեզ յաշխարհէ, վասն անորիկ ատեաց զձեզ աշխարհ» (15:18-19): Այս մեկուսացումն «աշխարհից», նաեւ զգալի կերպով նշմարուում է 17-րդ գլխում՝ Յիսուսի հրաժեշտի երկխօսությունների մէջ: Նա չի աղօթում աշխարհի համար, «այլ վասն նոցա զորս ետուրն ինձ» (հմմտ. 9): Աշակերտները «չեն յաշխարհէ, որպէս եւ ես չեմ յաշխարհէ» (հմմտ. 14 եւ 16):

Բնական է, որ այս աւետարանչի բարոյական ուսուցմունքն ուղղուած է քրիստոնեայ համայնքի անդամներին. «նոր» օրենքը, որը Յիսուս տալիս է իր աշակերտներին՝ «սիրեցէ՛ք զմիմեանս» (13:34): Սա Յովհաննէս աւետարանչի բարոյական ուսուցմունքի առանցքն է՝ սէր համախոհ քրիստոնեայի հանդէպ: Այս պատգամը որոշակիօրէն տարբերուում է Մատթէոսի 5:44 համարի հրահանգից. «Սիրեցէ՛ք զքշմամիս ձեր, օրհնեցէ՛ք զանիծիչս ձեր» (33) եւ Սամարացի կնոջ առակում, որը պատասխան է օրինականի հարցումին՝ «Ո՞վ է իմ ընկերը» (Ղուկ. 10:25-37, հմմտ. Մարկ. 12:31): Յիսուսի ասացուածքներն ամուսնութեան, ապահարգանի, ունեցուածքի եւ պետութեան վերաբերեալ Համատես աւետարաններում, բոլորովին չկան Յովհաննէսի շարադրանքում: Յովհաննէսի հետեւորդներն առանց վարանումի, կարելի է ասել, հակամէտ էին իրենց հրեայ հարեւանների եւ ընդհանրապէս՝ աշխարհի հետ:

Ի՞նչ էր Յովհաննէսի համայնքի յարաբերութիւնն այլ քրիստոնեայ խմբակցությունների հետ: Սա կարելոր, սակայն չափազանց դժուար հարց է պատասխանելու համար: Այն յարուցում է բազմաթիւ հարցեր, որ ի վիճակի չենք այստեղ հետապնդելու: Ի. Բուլթմանն իր ուսումնասիրութեան մէջ ցոյց է տալիս, որ հետագայի մի եկեղեցական խմբագիր, առաջին դարի աւարտին, աւետարանի գրությունից յետոյ, վերախմբագրել է այն՝ յարմարեցնելով «Բանն» քրիստոնէութեան տեսանկիւնին: Նա պնդում է, որ Յովհաննէսի մտածողութեան մէջ խորհուրդները տեղ չունեն: Այն հատուածները, որ մասնաւորապէս ակնարկում են խորհուրդներին, անպայման հետագայի ներմուծումներ են: «Ծնցի ի ջրոյ» (3:5) [մկրտութեան] դարձուածքը, հետագայի յաւելում է այն հատուածի, որ խօսում է «հոգւով ծնելու» մասին: Հացի մասին երկխօսութեան աւարտին՝ «հաց կենդանի» (6:25-59), շատերն այն նշմարում են որպէս ուսուցում հաղորդութեան մասին: Այն համարները, որ վերաբերում են «զմարմին իւր յուտել» եւ «արքջի՛ գարիւն նորա» (6:53 բ -58), համարուում են յովհաննիսեան հաւելումներ «վերջին ընթրիք»-ի վերաբերեալ: Նման մի շարք այլ համարներ, ինչպէս՝ 5:28-29, 6:39-40, 44, 54, 12:48, Բուլթմանը նկատում է որպէս հետագայի յաւելումներ: Եթէ Բուլթմանի հետեւությունները ճիշդ են, ապա այս աւետարանի ներկայացրած քրիստոնէությունը շատ տարբեր է այն բոլոր հոսանքներից, որոնք ծնունդ են առնում առաջին դարի աւարտին: Բայց, եթէ նոյնիսկ, բազմաթիւ այլ մեկնիչների հետ ընդունենք, որ Բուլթմանի թէզի կենտրոնական դիտողությունը (յաւելումների մասին) վիճարկելի է, այնուամենայնիւ իր կարծիքը, որ Յովհաննէս

աւետարանչի միտուածութեան տարրերը իւրայատուկ են իրեն, չի հերքուլմ: Յովհաննէսի դիրքորոշումը խորհուրդների նկատմամբ, առհասարակ ցաք ու ցրիւ է, եթէ ոչ՝ անյստակ: Աւետարանչի առաջնակարգ թեման «Վերջին դատաստանի» եւ «Յաւիտեանական կեանքի» քարոզչութիւնն է: Ե. Կասեմանն ինչ որ տեղ զարգացնում է Բուլթմանի հայեացքները՝ ուղղակի խնդրոյ առարկայ դարձնելով աւետարանչի ներկայացրած Յիսուսի պատկերը: Կասեմանի կարծիքով, նախերգանքի եզրափակիչ համարներն են. «Եւ տեսաք զփառս Նորա» (1:14): Յիսուս կիսա-աստվածային մարդ է, որի ոտքերը հագիւ են դիպչում հողին: Արդեօ՞ք այն է պատճառը, որ Յովհաննէսի՝ Յիսուսի ներկայացրած դիմագիծը համարեայ թէ «Երեւութական» է (docetic): Յիսուս միայն «Երեւում» է որպէս մարդ: Յովհաննէսը գրեթէ նախագուշակում է յետ դարերի գնոստիկեան դրոյթը եւ կամ արդէն իր շարադրանքի մէջ նշմարում է այդ աղանդաւորական շարժման սկզբնական սաղմերը: Այս վերջին մեկնութիւնը շահել է շատ քիչ հետեւորդներ: Շատերը համամիտ են, որ այդ գաղափարը հիմնուած է միայն 1:14 համարի վրայ, որն անբաւարար է նման վերջնական տեսութիւն հիմնաւորելու համար: Սակայն Կասեմանի ուսումնասիրութիւնը մի անգամ եւս ուշադրութիւն է սեւեռում Յովհաննէս աւետարանչի՝ Գնոստիկ շրջանակների հետ ունեցած կապին: Հիմա պարզուել է, որ երկրորդ դարում, Յովհաննէսի աւետարանը լայն ընդունելութիւն է ստացել Գնոստիկեան շրջանակներում (նկատի ունեն չորրորդ աւետարանի սերտ նմանութիւնն Աւետարան ճշմարտութեան հետ). եւ Ս. Գրքի որոշ պատմաբաններ այս են համարում Յովհաննէսի աւետարանի քիչ գործածման պատճառը սկզբնական եկեղեցում, որը տեւեց մինչեւ երկրորդ դարի աւարտը: Աւետարանի կիրառած ինքնորոշիչ եւ առաձնայատուկ բառերը, ինչպիսիք են՝ լոյս, կեանք, ճշմարտութիւն, իմաստութիւն, յաճախ ենք հանդիպում գնոստիկեան բազմաթիւ գրութիւնների մէջ: Յովհաննէսի աւետարանը շատ հեռու է գնոստիկեան մտածողութիւնից, որը հետագայի եկեղեցու հայրերը քննադատեցին եւ հերքեցին:

Վերջացնելուց առաջ, մի քանի խօսք նաեւ այն առնչութեան մասին, որ Յովհաննէսի աւետարանն ունի Յովհաննու Ա-Բ թղթերի եւ Յայտնութիւն Յովհաննու գրութիւնների եւ նաեւ միւս աւետարանների հետ: Ոճական նմանութիւններ կան ենթադրելու, որ այս բոլոր գրութիւնները միայն մի հեղինակի գրութիւններ են: Յովհաննէսի աւետարանի ոճը այնքան տարբեր է Յայտնութեան գրքի ոճից, որ երբեք ոչ ոք չի առաջարկել, որ այս երկու գործերի հեղինակը կարող էր նոյն անձնաւորութիւնը լինել: Սակայն թղթերը, կարծես ունեն աւելի համեմատելի եզրեր, բայց բանասէրներից շատերն ընդունում են, որ այս գրութիւնների, կառուցուածքը, ոճը, բառապաշարը եւ հայեացքներն այնքան տարբեր են, որ դրանք անկարելի է համարել մի հեղինակի գործ: Ա Յովհաննու թղթի 2:19 համարը վկայում է, որ Յովհանեան համայնքի մէջ տեղի է ունեցել «առ ի մէնջ էլին, այլ ոչ էին ի մէնջ, զի եթէ ի մէնջ էին, ապա առ մեզ մնացին»: Ա Յովհաննու թղթի 4:5 համարն այնքան բացասական տպաւորութիւն է թողնում, որ անկարելի է այլ կերպ մտածել, քան այն, որ բաժանուողների քանակն աւելի շատ է սպասուածից. «Նոքա յաշխարհէ են, վասն այնորիկ յաշխարհէ խօսին, եւ աշխարհ լսէ նոցա»: Զ. Լ. Հոլդէն եւ Ռ. Լ. Բրաունը, իրենց՝ Ա Յովհաննու թղթին նուիրած մեկնութիւնների մէջ ընդունում են, որ թղթերը գրուել են աւետարանից յետոյ: Երկու հեղինակներն էլ համաձայն են, որ Յովհաննու Ա թղթի վկայութիւնը «հակառակորդ խմբակցութեան» շուրջ, բխում էր աւետարանի տարբեր մեկնութիւնից: Այն խմբակցութիւնը, որ կապուած էր Ա Յովհաննու թղթի հեղինակի հետ, հաւատարիմ մնացին քրիստոնէութեան հիմնական հոսանքի հետ, բայց բաժանուողներն աւելի հակուած էին դէպի Գնոստիկեան բնոյթի քրիստոնէութեանը:

Հեղինակութեան եւ գրութեան ժամանակի հարցը

Ինչպէս միւս աւետարանիչների, այս աւետարանի գրութեան թուականն էլ անորոշ է: Այսպիսով, եթէ նոյնիսկ կարող ենք համոզուել, որ ոճական, իմաստային նմանութիւնները Յովհաննէսի եւ միւս Համատես աւետարանների միջեւ սերտ է, սրանք հնարաւորութիւն չեն տալիս պնդելու գրութեան թուականը: Ասուեց, որ աւետարանիչն իր աւետարանի մէջ վկայում է ժողովարաններից որոշ զանգուածների արտաքսելու մասին եւ այս դէպքը թուագրւում է շուրջ 90 Յ. Ք. թուականին: Շատ գիտնականներ համամիտ են, որ այս պէտք է լինի գրութեան ամենահաւանական թուականը: Նրանց այս եզրայանգումը հիմնուած է մի շարք ընդհանրական ձեւակերպումների եւ գրութեան տեւողութեան վրայ: Մինչդեռ, կարող ենք մի շարք տուեալների հիման վրայ վստահաբար ասել, որ աւետարանը գրուել է 100 թուականից շատ տարիներ յետոյ: Ամենավաղ շրջանի պապիրուսէ պահպանակներ, որ պարունակում է նոր Կտակարանից որեւէ հատուած (Rylands Papyrus 457, British Library Papyrus, Egerton 2), ընդգրկում են նաեւ մի քանի համարներ Յովհաննէսի 18-րդ գլխից: Քննելով գրութեան ձեւը, թանաքը եւ կառուցուածքը, պապիրուսագէտներն այն թուագրում են 130 թ. շուրջ: «Անյայտ աւետարանը» (Egerton Nr.2) մասամբ հիմնուած է Յովհաննէսի աւետարանի վրայ եւ այս էլ փաստ է, որ Յովհաննէսի աւետարանը շրջանառութեան մէջ էր Եգիպտոսում շատ աւելի վաղ, քան երկրորդ դարի կէսը: Սրանով կարելի է եզրակացնել, որ Յովհաննէսի աւետարանը գրուել է 80 կամ 100 թուականների միջեւ:

Երկրորդ դարի վերջին Իրենէոս Հայրապետը վկայում է, որ Յովհաննէսի որդի Զեբեդին իր խորը ծերութեան հասակին ապրեց Եփեսոսում եւ այնտեղ էլ գրեց իր աւետարանը: Այս շրջանից նման տեսակէտը գտնում ենք նաեւ այլ հեղինակների գրութիւններում, որը կարճ ժամանակում դարձել է ընդունուած հայեցակէտ: Սակայն դժուար է ընդունել այս տեսակէտի հաւաստիութիւնը: Աւելի վաղ շրջանի հեղինակների գործերում փաստ չկայ, որ Յովհաննէսն ապրել է Եփեսոսում. իսկ եթէ դա պատմական իրողութիւն է, ապա ինչպէ՞ս բացատրել լուծութիւնը: Աւետարանում բացայայտ տեղեկութիւն չկայ հեղինակի ինքնութեան մասին:

Աւետարանի երկրորդ մասում հանդիպում ենք «զոր սիրէմ Յիսուս» (13: 23-25; 19:26), «զաշակերտն զոր սիրէր» (20:2-8), «աշակերտն զոր սիրէր Յիսուս», եւ ըստ ոմանց նաեւ՝ 18:15 19:35: Թէեւ շատերը փորձել են «զոր սիրէր Յիսուս» աշակերտին նոյնացնել «որդի Զեբեդի» հետ՝ հիմնուելով 1-20 գլուխների տեղեկութեան վրայ, կարելի է համարել միայն պարզ հետեւութիւն: 21-րդ գլխի 7 համարում հետագայի յաւելում «սիրեցեալ աշակերտը», ներկայանում է որպէս մէկը այն աշակերտների, որոնց անունները յիշատակում են 21-րդ գլխի 2-րդ համարում. «Սիմոն Պետրոս, Թովմայ անուանեալն Երկուորեալ եւ Նաթանայել եւ որդիքն Զեբեդեայ եւ այլ աշակերտաց անտի երկու»: Հեղինակը չի յիշատակում «երկու» այլ աշակերտների անունները: Դարձեալ «աշակերտն զոր սիրէր Յիսուս» կարող էր լինել Զեբեդեայի երկու որդիներից մէկը, բայց այս հետեւութիւնը անհիմն է: Եթէ «սիրեցեալ աշակերտը» սկզբից մէկն էր Յիսուսի աշակերտներից, ապա ինչո՞ւ է նրա անունը միայն յիշուում 13-րդ գլխի 23-րդ համարում:

«Սիրեցեալ աշակերտի» յիշեցումին միայն հանդիպում ենք աւետարանի 21-րդ գլխի 24-րդ համարում. «Այս աշակերտ է, որ վկայէ վասն այսոցիկ, որ եւ գրեացն իսկ զայսոսիկ, եւ գիտեմք եթէ ճշմարիտ վկայութիւն նորա»: Առաջին ընթերցումից թուում է, թէ չորրորդ աւետարանի հեղինակը «սիրեցեալ աշակերտն է»: Բայց արդեօ՞ք «գրեացն իսկ զայսոսիկ» վերաբերում է ամբողջ աւետարանին, թէ՞ միայն 21-րդ գլխին կամ որոշակիօրէն այդ մի դէպքին: Եթէ նոյնիսկ այդ վկայութիւնը վերաբերէր ողջ աւետարանին, գրաքննութիւնը ցոյց է տուել, որ 21-րդ գլուխը հետագայի յաւելում է եւ միտումնաւոր փորձ է ողջ աւետարանի գրութիւնը վերագրել «սիրեցեալ աշակերտին»: Այսպիսով, դէմ առ դէմ ենք բազմապիսի չարաբանութեամբ հարցերի: Վստահաբար

չգիտենք նաեւ աւետարանի գրութեան վայրը: Նրանք, ովքեր ընդունում են երկրորդ դարի վկայութիւնը, որ այն գրուել է Նփեսոսում, կան այլ բանասէրներ, որ այլ փաստարկների հիման վրայ նախապատուութիւնը տալիս են Աղեքսանդրիային կամ նոյնիսկ Անտիոքին: Այս բոլորը վարկածներ են եւ առ այսօր գրութեան վայրի հարցը պէտք է համարել չլուսաբանուած:

Օգտագործուած գրականութեան ցանկ

1. **Ashton, John**, *Understanding the Fourth Gospel*, Oxford University Press, Oxford, 2nd edition, 2007.
2. **Barrett, C. K**, *The Gospel according to St. John. An introduction with commentary and notes on the Greek text.* SPCK, London, 2nd edition, 1978.
3. **Brown, R. E.**, *The Gospel according to John*, 2 vols, Doubleday, NewYork, 1970.
4. **Bultmann, R.**, *The Gospel of John*, Blackwell, Oxford, 1971.
5. **Dodd, C. H.**, *The interpretation of the Fourth Gospel*, Cambridge, Cambridge University Press, 1953.
6. **Dodd, C. H.**, *Historical tradition in the Fourth Gospel*, Cambridge, Cambridge University Press, 1963.
7. **Graham, Stanton, N.**, *The Gospels and Jesus.* Oxford University Press, Oxford, 1989.
8. **Harvey, A. E.**, *A companion to the New Testament*, Cambridge, Cambridge University Press, 2nd edition, 2004, pp. 365-367.
10. John Ryland's Library, Manchester, Papyrus 457, Papyrus Egerton 2.
11. Թանգարան Հակական Հին եւ Նոր Դպրութեանց Բ Անկանոն Գիրք Նոր Կտակարանաց, Վենետիկ, 1898.
12. Համատես աւետարանները: Մարկոս - Մատթէոս - Ղուկաս, Աշխ. Տ. Ներսէս աւ. քհնյ. Ներսէսեանի, Հայաստանի Աստուածաշնչական Ընկերութիւն, 2007:
13. **Ներսէս աւ. քհնյ. Ներէսեան**, «Յովհաննէսի աւետարանի նախաբանը», Նախնական եկեղեցու մտքի զարգացման պատկերը, Անթիլիաս, 2016, էջ. 78-86:

